

Dr. Antoni J.

Юзеф Ролле

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Намí славетні

Dr. Antoni J.

Юзеф Ролле

*До 195-річчя від дня народження видатного
краєзнавця Поділля*

1829-1894

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

м. Кам'янець-Подільський
2024

УДК 016:929:[616.8+94(477.43/.44)](083.8) Ролле

Д 63

Упорядник – Людмила Посітко

Д 63   Dr. Antoni J. – Юзеф Ролле : до 195-річчя від дня народження видатного краєзнавця Поділля 1829-1894 : біобібліографічний покажчик. – Кам'янець-Подільський, 2024. – 120 с.

Біобібліографічний покажчик створено до 195-річчя від дня народження польсько-українського історика-письменника, за фахом – лікаря-психіатра, члена-кореспондента Краківської академії наук, почесного члена Подільської АН, члена епархіального історико-статистичного комітету, археографа, письменника, благодійника, мецената, справжнього патріота нашого міста – Юзефа (Йосипа) Ролле(є), також відомого під псевдонімом Доктора Антонія, з метою популяризації його наукової та літературної спадщини.

Покажчик адресовано викладачам, студентам, краєзнавцям, історикам, бібліотекарям, та тим, хто цікавиться діяльністю визначного лікаря, історика, кам'янчанина Юзефа-Аполінарія Ролле.

Видання друге, доповнене

Рекомендовано до випуску рішенням зборів колективу наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»

(протокол № 10 від 08.10.2024 р.)

ЗМІСТ

Передмова	7
Józef Apolinary Rolle	10
Основні дати життя і творчості Юзефа Ролле.....	13
Antoni Rolle był kronikarzem przeszłości Podola i podolskich rodzin.....	16
Юзеф Ролле – лікар за фахом, історик і письменник за покликанням	21
Дитинство та юність Юзефа Ролле	27
Ролле: психіатр Юзеф Аполінарій та історик Антоній	33
Курс лекцій «Популярної гігієни» прочитаних Й. Ролле в Подільській православної духовній семінарії м. Кам'янця-Подільського	44
Фотогалерея.....	53
Вірш Юзефа Ролле «Резигнація»	61
Рецензія Грушевського М. С. на книгу: Dr. Antoni J. Sylwetki i szkice historyczne i literackie.....	64

Бібліографія наукової та літературної спадщини	
Ролле(с) Юзефа (Йосипа)-Антонія.....	65
Твори Доктора Антонія – Юзефа Ролле.....	65
Публікації про Доктора Антонія – Юзефа Ролле	79
Публікації українською мовою	79
Публікації іноземними мовами	94
Архівні джерела	100
Вебліографія.....	102
творів Д-ра Антонія- Юзефа.....	102
про Ю. Ролле.....	104
рецензії.....	112
Іменний покажчик.....	114
Використана література	118

Передмова

25 вересня виповнилось 195 років від дня народження визначного лікаря-невропатолога, доктора медицини, знаменитого дослідника і популяризатора польської й української історії, археографа і краєзнавця, науковця, письменника, колекціонера старовини та мецената – Юзефа Ролле.

Біобібліографічний покажчик створено з метою популяризації наукової і літературної спадщини видатного історика та автора багатьох праць з історії медицини на Волині та Поділлі Юзефа Ролле – доктора Антонія.

Видання є спробою зібрати відомості про Юзефа Ролле та бібліографію його творчості.

В покажчику представлені публікації про Юзефа-Антонія Ролле українською та польською мовами, бібліографію творів дослідника та публікацій про нього в періодичних та продовжуваних виданнях українською, російською та польською мовами, архівні джерела, веб-сайти присвячені життю й творчості Ю. Ролле.

Розміщення джерел в покажчику за типом публікації та хронологією. В межах хронології в алфавітному порядку. Позиції пронумеровані.

Відомості про публікації отримані із традиційних каталогів та картотек наукової бібліотеки, архівних періодичних видань, мережі Internet та електронних бібліотек, таких як «Polona – polska biblioteka sufrowa» та «Електронна бібліотека Інституту історії України НААН України».

БІБЛІОГРАФІЯ ВИДАННЯ НЕ Є ВИЧЕРПНОЮ.

Допоміжний апарат бібліографічного покажчика складає: схема групування матеріалу (зміст); передмова (від укладача); іменний покажчик, у якому наведено прізвища авторів, співавторів бібліографічних записів.

Бібліографічний опис здійснено згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання».

Електронна версія покажчика розміщена на веб-сторінці наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» : <https://pdatu.edu.ua/pro-universytet/bibliografichni-pokazhchiki.html>.

Покажчик адресовано викладачам, студентам, краєзнавцям, краєзнавцям, історикам, бібліотекарям, та тим, хто цікавиться діяльністю лікаря, історика, кам'янчанина Юзефа-Аполінарія Ролле.

«Оглядаючи наукову і літературну діяльність доктора Антонія, ми не можемо не визнати її вельми плідного значення. Як історик, він опрацював багаточисельні епізоди минулого і скористався для вивчення їх приватними архівними матеріалами, котрі без його участі не знайшли б ще довго свого наукового використання. Але набагато більше значення має д-р Антоній, як популяризатор; його монографії написані легко і привабливо, ознайомили польське суспільство з історією Південно-Західного краю і примусили його відмовитись від багатьох упереджених думок, тенденційних уявлень. Якими б не були його симпатії, який би зовнішній колорит він не надавав своїм судженням, об'єктивно історична істина, яку д-р Антоній поважав як історик, виступала постійно з-під легкої зовнішньої стилістичної пелени і сприяла розвитку самопізнання, чим і полегшувалось бажане в краю примирення. Тому незважаючи на розбіжності в думках, на різні точки зору – ми повинні визнати, що д-р Антоній невтомною своєю діяльністю на полі історичної науки чесно відслужив на користь рідного краю»

Борис Антонович

Józef Apolinary Rolle

https://pl.m.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Apolinary_Rolle#

Józef Apolinary Rolle, również Józef Antoni Rolle (ur. 26 września 1829 w Henrykówce koło Szarogrodu, zm. 9 stycznia / 21 stycznia 1894 w Kamieńcu Podolskim) – polski lekarz psychiatra, działacz społeczny, historyk, autor wielu opracowań medycznych oraz historycznych poświęconych kresom multańskim. Absolwent Uniwersytetu Kijowskiego, przez większość życia mieszkał w Kamieńcu Podolskim.

Urodzony w Henrykówce koło Szarogrodu na Podolu w rodzinie o korzeniach francuskich. Dziad, Francuz, został zwerbowany wraz z grupą francuskich oficerów jako instruktor oddziałów wojskowych organizowanych przez konfederatów barskich. Dziad, określany przez wnuka jako awanturnik, a przynajmniej niespokojny człowiek, po upadku konfederacji barskiej nie powrócił do Francji – osiedlił się w Galicji i ożenił z Polką. Ojciec, Józef Wincenty Rolle (1788-1892), był sekretarzem Michała Radziwiłła, następnie lustratorem dóbr Henryka Lubomirskiego na Podolu. Od Henryka Lubomirskiego otrzymał w posiadanie Henrykówkę, w której urodził się Józef Apolinary. Józef Wincenty Rolle dożył 104 lat.

Józef Rolle do gimnazjum uczęszczał w Winnicy, a następnie w Niemirowie. Maturę zdał w Kijowie, studia medyczne odbył w latach 1850–1855 na Uniwersytecie Kijowskim. Po studiach poświęcił się psychiatrii – odbył praktykę specjalizacyjną w Sonnenstein pod Dreznem w roku 1858, a następnie hospitował ośrodki psychiatryczne w Paryżu. Od roku 1861 zamieszkał w Kamieńcu Podolskim, gdzie kierował oddziałem dla umysłowo chorych, uzyskując opinię dobrego lekarza i społecznika. Rolle zniósł krępowanie chorych, wprowadził wodolecznictwo i terapię zajęciową. Choć nie piastował stanowiska akademickiego, miał znaczny dorobek pisarski, liczący około 75 prac.

Jego dworek przy ul. Karmelickiej w Kamieńcu Podolskim mieścił imponującą bibliotekę, liczącą kilka tysięcy woluminów i kolekcję pamiątek narodowych. Prowadził dom otwarty. Jego atmosfera wywarła znaczący wpływ m.in. na Józefa Kallenbacha, bywali w nim również Tadeusz Korzon, Kornel Ujejski, Włodzimierz Spasowicz, Adam Pług. Szkice historyczne i felietony sygnował pseudonimami: dr Antoni J., dr A. J., Adscriptus, Antoni J., Dr Antoni, Józef z Henrykówki, Pirożko Fulgencjusz.

W latach 1882–1894 był członkiem honorowym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członkiem wielu towarzystw lekarskich i komisji historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie.

W katedrze w Kamieńcu Podolskim po śmierci Rollego ze środków społecznych ufundowano jego pomnik, zniszczony w 1919 przez żołnierzy Armii Czerwonej, którzy okupowali miasto.

Pochowany został na cmentarzu katolickim w dzielnicy Polskie Folwarki w Kamieńcu Podolskim. Jego grobowiec rozbito w latach 30. XX

wieku.

Jego żoną była Idalia z domu Zaszczyńska, z którą miał synów Karola (1871-1954), inżyniera i prezydenta Krakowa (1926–1931) i Michała (1865–1932), dziennikarza, historyka, literata, Józefa, Zygmunta, Kazimierza oraz córki Helenę i Marię.

Wybrane prace:

Szkice psychiatryczne (1872, 1873)

Opowiadania historyczne (1875-1887)

Sylwetki historyczne (1875-1893)

Gawędy z przeszłości (1878, 1879, 1893)

O dziedziczności obłąkania (1888)

Choroby umysłowe Cz. 1. (1893)

Choroby umysłowe Cz. 2. (1894)

Zameczki podolskie na kresach multańskich tom. 1-3 (1889) Kurpisz (2004)

Niewiasty kresowe: opowiadania historyczne (1883).

Основні дати життя і творчості Юзефа Ролле

- 25 вересня 1829 р. Народився Ю. Ролле на хуторі Генрихівка Могилівського повіту Подільської губернії (нині с. Ролля Шаргородського р-ну Вінницької обл.) в родині Юзефа та Марії з Зверковських Ролле
- 1850 – 1855 р. Навчався на медичному факультеті Київського університету Св. Володимира
- 1855 р. Закінчив університет з відзнакою, став працювати у містечку Яришеві поблизу Могилева.
- 1858 р. Йосип Ролле вдосконалював свої знання з психіатрії в Зоненштейні, що поблизу Дрездена, згодом – у Сорбонні у видатного психіатра Жана Шарко.
- В цьому ж році Одружився з Ідалією Защинською
- 1860 р. Виїхав у Париж, де продовжив своє навчання
- З 1861 р. (за деякими джерелами – з 1860 р.). Ролле назавжди оселяється в Кам'янці-Подільському
- 1863 р. Йосип Ролле захистив у Київському університеті докторську дисертацію на тему «Психічні захворювання»

- 1863 р. Член-кореспондент Краківської АН, почесний член лікарських товариств Києва, Варшави, Вільнюса, Парижа, Подільської АН
- 1864 р. Член-кореспондент Товариства Київських лікарів
- 1866 р. Член Подільського єпархіального історико-статистичного комітету
- 1869 р. Написана головна праця Ю. Ролле – монографія «Zameczki Podolskie na kresach multańskich» («Подільські замки на молдавському прикордонні») в 3-х т.
- 1872 р. На основі рукописних джерел з місцевих монастирських, церковних та приватних архівів Ю. Ролле дав історичний огляд епідемій та ендемічних захворювань, що лютували на Поділлі, починаючи з 15 століття
- Протягом 1875-1893 рр. Видав у Львові та Варшаві польською мовою 21 том історико-літературних творів, під загальною назвою «Історичні оповідання»
- 1876 р. Видрукувана у Львові польською мовою книга «Замки подільські на кордонах молдавських»

- 1878 р. За ініціативою Ю. Ролле та лікаря Фаренгольца у Кам'янці-Подільському заново утворено Товариство подільських лікарів
- 1883 р. Став дійсним членом Подільського епархіального історико-статистичного комітету
- 1884 р. Засновник, скарбник Подільського товариства людинолюбства (милосердя)
- 1888 р. На з'їзді лікарів у Львові Й. Ролле прочитав епатажну лекцію про божевілля в дворянських родинах.
- Того ж року Опублікував власне дослідження про божевілля, в якому припустив, що це може бути спадковим захворюванням
- 1890 р. Допомагає Ю. Сіцінському, М. Яворському, М. Дороновичу, В. Якубовичу у створенні «Давньосховища старожитностей»
- 9 (21) січня 1894 р. Пішов з життя вчений в місті Кам'янці-Подільському

Antoni Rolle był kronikarzem przeszłości Podola i podolskich rodzin

Przedruk artykułu ze strony internetowej <https://i.pl> :
Marcin Rosołowski. Antoni Rolle, kronikarz nieistniejącego świata.

Z zawodu lekarz-psychiatra, przeszedł do historii jako kronikarz kresów południowo-wschodnich. Jego gawędy są wznawiane po dziś dzień.

Francuskie korzenie podolskiego doktora

W dziejach polskiej literatury nie brak lekarzy, którzy zasłynęli jako ludzie pióra – z Boyem-Żeleńskim na czele. Doktor Józef Apolinary Rolle, publikujący jako Antoni Józef Rolle i Doktor Antoni J., był wziętym psychiatrą. Jednak jeżeli dziś się o nim pamięta, to przede wszystkim jako o autorze niezliczonych gawęd historycznych z przeszłości Podola i Kijowszczyzny.

Rodzina Rolle miała korzenie francuskie. Dziad Antoniego osiedlił się w Polsce w czasach Stanisława Augusta i w ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej zatrudnił się w dobrach Radziwiłłów na Podkarpaciu. Jego syn, Józef Wincenty Rolle, pełnił funkcję osobistego sekretarza księcia Michała Radziwiłła. Od księcia Henryka Lubomirskiego otrzymał w dożywocie majątek Henrykówka w powiecie mohylowskim guberni podolskiej. W 1829 roku na świat przyszedł jego syn, a bohater niniejszej opowieści, Józef Apolinary Rolle.

Młody Rolle w wieku dziewiętnastu lat został wydalony z gimnazjum w Niemirowie za napisanie na tablicy: „Vive la liberté”. Naukę kontynuował w Białej Cerkwi. W 1850 roku podjął studia medyczne na

Uniwersytecie Kijowskim. Tam znowu popadł w kłopoty ze zwierzchnością. Grupa studentów, wśród nich Rolle, miała pecha wpaść na ulicy na kijowskiego generał-gubernatora Bibikowa. Pech polegał na tym, że studenci mieli odkryte głowy i niedopięte kołnierze od mundurów. Potraktowano ich niemal jak żołnierzy i skazano na rok praktyki felczerskiej w szpitalu dla obłąkanych. Może więc to właśnie carskiemu urzędnikowi przyszedł doktor zawdzięczał swoją specjalizację?

Wzięty psychiatra

W 1855 roku Józef Apolinary Rolle otrzymał dyplom lekarza. Kontynuował naukę, specjalizując się w psychiatrii, między innymi w Dreźnie i Paryżu. Po kilku latach zagranicznych wojaży osiadł w Kamieńcu Podolskim i pojął za żonę córkę zamożnego adwokata, reprezentującego interesy podolskich ziemian, Idalię Zaszczyńską. Małżeństwo i stosunki teścia z pewnością ułatwiły mu karierę, bowiem otworzyły drzwi do wielu ziemiańskich siedzib. Rolle pracował w Kamieńcu Podolskim jako szef oddziału psychiatrycznego miejscowego szpitala. Angażował się społecznie i opowiadał się za wykorzenieniem barbarzyńskich metod, które królowały w dziewiętnastowiecznej psychiatrii. Chorych krępowano łańcuchami, polewano lodowatą wodą... Pod pretekstem dbania o bezpieczeństwo pacjentów, stosowano wobec nich tortury. Rolle, który podczas pobytu w Zachodniej Europie miał okazję poznać nowoczesne metody lekarskie, wolał postawić na terapię skuteczną. W latach 1862-65 był sekretarzem Towarzystwa Lekarzy Podolskich, a poza tym był również lekarzem w prawosławnym seminarium – to zaś pozwoliło mu praktykować wśród rosyjskiej elity. Nic dziwnego, że szybko stał się zamożnym człowiekiem.

W czasopismach lekarskich Rolle opublikował kilkadziesiąt rozpraw i artykułów. Także w tych medycznych tekstach da się wyczuć zamiłowanie autora do badania przeszłości – w spuściźnie Rollego znajdujemy m.in. artykuły z zakresu historii medycyny sądowej, wenerologii, dziejów prostytucji w dawnej Polsce. W swoim studium poświęconym dziedziczności chorób psychicznych doktor przebadął dzieje chorób umysłowych wśród rodów polskiej magnaterii od szesnastego wieku.

Cegielka do gmachu „Trylogii”

Jego życiowa pasja, badanie dziejów Podola, obudziła się w nim w latach dojrzałych. Rolle przyjaźnił się z Franciszkiem Kowalskim, archiwistą Potockich z Tulczyna, który zapewnił mu dostęp do ogromnego archiwum rodowego. Kolekcjonowanie informacji historycznych ułatwiała mu praca lekarska: mając wielu pacjentów wśród podolskiego ziemiaństwa, wyrabiał sobie dostęp do rodzinnych papierów. Gromadził oryginalne dokumenty, sporządzał notatki i odpisy. Zgromadził wielką bibliotekę, liczącą kilkanaście tysięcy tomów. To wszystko było świetną podstawą do popularnych prac historycznych.

Rolle był autorem niezwykle płodnym. Szkice historyczne i gawędy publikował w gazetach i czasopismach warszawskich, kijowskich, petersburskich, m.in. w „Gazecie Warszawskiej”, „Tygodniku Ilustrowanym”, „Słowie”, „Kraju”, „Bibliotece Warszawskiej”. Niektóre teksty ukazywały się w rosyjskim tłumaczeniu na łamach kijowskich magazynów. Swoje publikacje, uzupełniane i przerabiane, wydawał w książkowych seriach – „Opowiadań historycznych”, „Sylwetek historycznych”, „Gawęd z przeszłości”. Doktor-pisarz miał wielotysięczną rzeszę wielbicieli i ... sporo krytyków. Zarzucano mu, że nie ma warsztatu

historycznego i bezkrytycznie podchodzi do źródeł. On sam zresztą nie miał ambicji naukowych i podkreślał, że jego publikacje mają tylko popularyzować zapomnianą historię Kresów. Owszem, w wielu szkicach literatura dominowała nad historyczną ścisłością, ale dzięki temu właśnie twórczość Rollego była wznawiana jeszcze długo po jego śmierci. Wybór gawęd wydano nawet w latach PRL, a w po 1989 roku niektóre prace wydano jako reprinty.

Szkice Rollego cenne są jako źródło biograficzne. Na podstawie dokumentów, do których dotarł, odtworzył dzieje kresowej szlachty, przypominał o tragicznych losach szarpanych wojnami i najazdami Kresów, wydobywał z zapomnienia polskich bohaterów. Doktor Rolle korespondował z Henrykiem Sienkiewiczem, który zawdzięcza mu materiały do swojej „Trylogii”. Rolle zresztą polemizował z czarno-białym przekazem powieści pisanych przez Sienkiewicza „ku pokrzepieniu serc”. Dowodził, że pierwowzory Sienkiewiczowskich bohaterów były bardziej złożone – Wołodyjowski nie był świetlanym bohaterem, a Bohun skończonym łajdakiem. Oceniając twórczość podolskiego psychiatry musimy pamiętać również o warunkach, w jakich przyszło mu tworzyć – w latach po powstaniu styczniowym, kiedy cenzura była wyjątkowo surowa. Dlatego też język opowieści Rollego cechuje się daleko posuniętą „polityczną poprawnością” i autor jak ognia unika słowa „Polska”, co najwyżej używając nazwy nieistniejącej już Rzeczypospolitej. Z tego też powodu niektóre okresy historyczne, jak np. Konfederacja Targowicka, są traktowane dość enigmatycznie.

Barwna przeszłość Kresów

Doktor Rolle, powszechnie szanowany przez ludzi wszystkich

narodowości – Polaków, Rusinów i Rosjan – zmarł w wieku zaledwie 65 lat i spoczął na cmentarzu katolickim w Kamieńcu Podolskim. Pozostawił siedmioro dzieci, pięciu synów i dwie córki.

Od ostatniego krytycznego wydania wyboru opowieści Rollego minęło ponad pół wieku. Warto, by ktoś pokusił się o przebrnięcie przez ogromną twórczość pisarza i przygotował nowe, krytyczne wydanie najciekawszych szkiców – tym razem w warunkach wolnych od cenzury. Pamięć o kresowych ziemiach dawnej Rzeczypospolitej nie ogranicza się przecież do Wilna i Lwowa, a ich dzieje są dziejami wielu narodowości, przez stulecia wspólnie żyjących na tych ziemiach. Gawędy Antoniego Rollego o tym przypominają. Niezależnie od tego, że są wciągającą lekturą.

FUNDACJA
XX. CZARTORYSKICH

Юзеф Ролле – лікар за фахом, історик і письменник за покликанням

Юзеф Ролле (відомий більше під псевдонімом «Dr. Antoni J.») – визначний лікар-невропатолог, доктор медицини, знаменитий дослідник і популяризатор польської й української історії, археограф, письменник.

Народився 25 вересня 1829 року на хуторі Генріхівка Могилівського повіту, нині село Роля Шаргородського району Вінницької області. Батьки, як це було прийнято у польських сім'ях, назвали хлопчика потрійним ім'ям Юзеф-Антоній-Аполлінарій, в українському середовищі лікаря називали Йосипом Йосиповичем. Виростав і виховувався майбутній вчений в атмосфері родинного тепла, любові до свого краю і до його минувшини. Мати, що відзначалася освіченістю, людяністю та завзяттям господині, навчила сина тодішнього етикету, польської мови, музики, співу народних пісень, дотримуватися Божих заповідей. Батько гартував у синові риси працелюбності, старанності й наполегливості, досконало навчив його французької мови і прищепив синові потяг до читання книг.

Навчався Ю. Ролле в Немирівській, Вінницькій, згодом Білоцерківській та Київській гімназіях. У 1850 році вступив на медичний факультет Київського університету Св. Володимира. Наприкінці свого навчання в університеті Ю. Ролле майже рік стажувався фельдшером у київських шпиталях, головним чином у закладах для душевнохворих. Ця практика визначила його майбутню професію лікаря-психіатра. Закінчивши у 1855 р. університет з

відзнакою, працював лікарем у селі Яришів, на той момент це було містечко. Тут він лікував усіх «без різниці станів і національностей», а з бідних не брав грошей, чим заслужив прихильність мешканців містечка. Окрім роботи за фахом, молодий лікар за власної ініціативи зайнявся упорядкуванням архіву Яна Сулятицького, поринув у давноминулий світ, захопився історією. Звідси потекли до редакцій його перші спроби пера: історичні нариси й оповідання. У 1860 році він виїхав у Париж, де продовжив своє навчання. Зрештою він здобув ступінь доктора медицини.

З 1861 р., після повернення з Парижу, Ролле назавжди оселяється в Кам'янці-Подільському, де успішно лікує як губернаторів, чиновників, архієреїв так і шкільну молодь, бідноту. Доктор Антоній здебільшого лікував людей безкоштовно, і був у Кам'янці найкращим лікарем. Його будинок у Старому місті (нині вулиця Татарська, 4) був відомий як багатим, так і бідним. За ним закріпилася слава як «офісу Київського університету». Бо тут часто збиралася інтелігенція Кам'янця, приїздили видатні особистості з інших міст, допізна засиджувалися у будинку, де його дружина Ідалія приймала ввічливо гостей, а доктор Антоній разом з гарним настоящим вином частував гостей різними цікавими історіями та дотепними жартами...

«Як лікар від Бога, – згадував Ю. Й. Сіцінський, – доктор Антоній залишив про себе найкращу пам'ять у серцях не тільки інтелігентних жителів міста та його околиць, а й усього неімущого люду».

У 80-х роках працював лікарем-інспектором цукрових заводів Подільської губернії. Інспектуючи цукрові заводи, знайомився з

важкою працею і побутом робітників, домагався поліпшення їхнього становища. Важливою умовою громадського здоров'я вважав регулярний огляд працівників.

Вчений – один із фундаторів в Україні історії медицини та соціальної гігієни як науки. Ролле склав медико-топографічний та гігієнічний описи Подільської губернії. На основі рукописних джерел з місцевих монастирських, церковних та приватних архівів у 1872 році Юзеф Ролле дав історичний огляд епідемій та ендемічних захворювань, що лютували на Поділлі, починаючи з XV століття. Особливу увагу вчений приділяв вивченню української народної медицини. Творча медична спадщина вченого складає понад 20 наукових праць з історії та різних проблем медицини, санітарії, статистики. Протягом 30-х років працював над книгою «Про спадковість психічних захворювань». Ряд фундаментальних праць присвятив санітарному стану краю. Паралельно з медичною практикою збирав матеріали з історії Поділля. Саме в Кам'янці-Подільському він розпочав історико-літературну діяльність, збирав і публікував старовинні перекази і легенди Поділля, зокрема подорожував з цією метою по всій Правобережній Україні.

Дослідження історії Поділля — це захоплення всього його життя, яке зародилося в ньому в зрілі роки. Ролле дружив із Францішеком Ковальським, архіваріусом родини Потоцьких із Тульчина, який надав йому доступ до величезного сімейного архіву. Лікарська робота полегшила йому збір історичних відомостей: маючи багатьох пацієнтів серед подільської шляхти, він отримав доступ до родинних паперів. Він збирав оригінали документів, робив записи та копії. Він зібрав велику

бібліотеку, яка налічувала кілька тисяч томів. Усе це стало чудовою основою для популярних історичних творів. В своїй праці спогадів про Юзефа Ролле, професор, історик Микола Яворовський писав: *«Ця обширна бібліотека мала важливе значення перш за все для його науково-літературних праць. В такому глухому містечку, яким є наш Кам'янець, не маючи своєї історичної бібліотеки, неможливо було займатися вченою та літературною працею... Весь цей історичний матеріал не являв собою хаосу, або як кажуть, історичного хламу, а був чітко систематизований, розміщений предметно, за історичними епохами, за історичними діячами, так що у будь-який час був у розпорядженні свого господаря, і він міг одержати необхідну довідку. Навіть усі рукописні матеріали були в нього систематизовані та розміщені в алфавітному порядку: для них існував особливий алфавітний каталог на окремих картках, в особливих на кожену букву папках, і зберігався в ящиках окремого стола... Як місцеві, так і приїжджі особи, котрі цікавилися історичною наукою, йшли сюди за всіма необхідними довідками і у всіх майже випадках вони одержували цілковите задоволення».*

Юзеф Ролле був засновником, скарбником Подільського товариства людинолюбства (милосердя), ініціатором створення у Кам'янці-Подільському безкоштовної лікарні, пункту щеплення віспи, перших у місті курсів акушерок – «повивальних бабок», одним з ініціаторів заснування краєзнавчого музею в місті, та одним з організаторів Товариства подільських лікарів («Каменець-Подольское товарищество врачей»), впродовж 30-ти років – його секретар.

Колоритна постать серед подільських краєзнавців – лікар за

фахом, історик і письменник за покликанням Юзеф Ролле – автор численних монографій, статей і нарисів з історії Правобережної України XVI-XIX століть, здебільшого опертих на архівних матеріалах (зокрема з приватно-панських архівів), опублікованих у багатьох польських виданнях (дещо в російському перекладі, також у «Київській старовині») й згодом здебільша виданих у 9 серіях. Вибір з цих поезій виданий був у Кракові 1966, у 3 тт. : I і II – «Gawędy historyczne», т. III – «Sylwetki literackie».

Найбільш ґрунтовною працею Ролле є тритомник «Подільські замки на молдавському прикордонні». До виходу 1895 року історії Кам'янця Ю. Й. Сіцінського ця праця була найбільш повним і систематизованим виданням про подільський губернський центр. Кам'янцю-Подільському присвячені перших два томи, що розповідають про найдавнішу історію міста, події XV-XVII ст., двадцятисемирічну (1672-1699 р.р.) турецьку окупацію і плачевний стан Поділля після неї.

Протягом 1875-1893 рр. Ю. Ролле видав у Львові та Варшаві польською мовою 21 том історико-літературних творів, об'єднаних загальною назвою «Історичні оповідання». Близько 80 праць цього зібрання стосуються Поділля, Волині, Київщини.

Ролле був надзвичайно плідним автором. Публікував історичні нариси та оповідання в газетах і журналах Варшави, Києва та Петербурга, зокрема: в «Gazeta Warszawska», «Tygodnik Ilustrowany», «Słowo», «Kraj», «Biblioteka Warszawska». Деякі тексти публікувалися в російському перекладі в київських журналах. Свої видання, доповнені та змінені, публікував у книжкових серіях – «Історичні

оповідання», «Історичні анкети», «Повісті минулих часів». У лікаря-письменника була багатотисячна юрба шанувальників і... чимало критиків. Його звинуватили у відсутності історичних навичок і некритичному підході до джерел. Сам він не мав наукових амбіцій і наголошував на тому, що його публікації спрямовані лише на популяризацію забутої історії Пограниччя. Так, у багатьох етюдах література переважала над історичною точністю, але завдяки цьому творчість Ролля продовжувалася ще довго після його смерті.

Володимир Антонович дав найбільш влучну характеристику Ролле: *«Письменник, який переховується під псевдонімом д-ра Антонія Ю., належить до числа найбільш плідних і талановитих польських історичних письменників нашого часу...»*.

Пішов з життя вчений 9 (21) січня 1894 року в місті Кам'янці-Подільському (в цьому році 130 роковини смерті). Могила та католицьке кладовище, де похований вчений, не збереглися.

«Юзеф-Антоній Ролле – син землі цієї, перед минулим схилився, відшукував і розповідав про нього, і скарби його поважати вчив», – так написано на меморіальній плиті з барельєфом доктора Йосипа Ролле, вмонтованій у стіну Кам'янець-Подільського Кафедрального костьолу Петра і Павла в пам'ять про видатного науковця, лікаря, краєзнавця, історика, письменника, колекціонера старовини та мецената Юзефа Ролле – доктора Антонія.

Дитинство та юність Юзефа Ролле

передрук статті

Будзей О. Дитинство ...

Подільнин. 2010. 24 верес., № 39. С. 11.

РОДИНА

Династичне коріння Юзефа РОЛЛЕ сягає французької Бретані. Його діда, як французького офіцера, 1775 р. завербували агенти біскупа МАССАЛЬСЬКОГО до польської залоги Рулленкоурта для міжусобної боротьби в Литві. Проте його не влаштувало авантюрне, а часом і розбійницьке життя найманця, тож він невдовзі опинився в Галичині. Тут осів у маєтку магнатів РАДЗВІЛЛІВ, одружився з панною ЗДАНОВСЬКОЮ та ополячився. Син Юзеф, що народився 1788 р. і прожив 104 роки, почувався уже поляком. Він закінчив гімназію та університет у Львові, студював історію природознавства у Віденському університеті. Через матеріальні нестатки змушений був перервати навчання та влаштуватися секретарем князя Міхала Ієроніма РАДЗВІЛЛА, останнього віленського воєводи.

1818 р. в пошуках кращого добробуту батько майбутнього історика перебрався в Могилівський повіт Подільської губернії, де працював управителем маєтку князя Генриха ЛЮБОМИРСЬКОГО. Він був вправним господарем та адміністратором, тож значно поліпшив економічний стан і доходи володінь свого патрона, а за заслуги отримав від ЛЮБОМИРСЬКОГО 141 морг землі (близько 70 га) неподалік Шаргорода. В мальовничій лісистій місцевості Юзеф РОЛЛЕ закладав на засадах новітніх аграрних технологій міцне

господарство, основою якого став вирощений зразковий сортовий сад, що налічував близько 30 тисяч фруктових дерев і кущів. Елітні саджанці продавалися по всій Україні та за кордоном. У чудовому парку зростали троянди та квіти найкращих зразків. Ролле мав велику пасіку, виробляв за власними рецептами смачні напої з меду, фруктів та ягід, які повсюдно мали попит. У господарстві вирощувався також першосортний тютюн. Хутір на честь ЛЮБОМИРСЬКОГО назвали Генрихівкою. Однак місцевий люд називав його Роллевими хуторами (нині село Ролля Шаргородського району Вінницької області).

На цьому хуторі, за спогадами друга сім'ї РОЛЛЕ, польського прозаїка та поета Антонія ПЕТКЕВИЧА (Адама ПЛУГА), «у схованому в лісі, на узбіччі великого саду, в оточенні господарських будівель, у гарному біло-сніжному особняку» 25 вересня 1830 р. народився хлопчик. Щасливі батьки Юзеф і шляхтянка Марія ЗАВЕРКІВСЬКА, як це було прийнято у польських сім'ях, нарекли свого сина, що успадкував фамільне прізвище РОЛЛЕ, потрійним іменем Юзеф-Антоній-Аполлінарій.

Виростав і виховувався РОЛЛЕ в атмосфері родинного тепла, любові до свого краю і до його минувшини. Мати, що відзначалася освіченістю, людяністю та завзяттям господині, навчила сина багатьох «простих речей», тодішнього етикету, польської мови, музики, співу народних пісень, дотримуватися Божих заповідей. Батько гартував у синові риси працелюбності, старанності й наполегливості, досконало навчив його французької мови і, як відомий в окрузі книголюб і власник найбільшої приватної бібліотеки, прищепив синові потяг до читання книг, що стало сутністю всього його подальшого життя. В зрілі

роки РОЛЛЕ також зібрав найбільшу на Поділлі бібліотеку, укомплектовану переважно раритетною літературою. Нею активно користувалися місцеві науковці, краєзнавці та любителі книги.

ГІМНАЗИСТ

Здобувши вдома початкову освіту, РОЛЛЕ 1842 р. продовжив навчання в Немирівській гімназії. Це був період, коли з освітніх закладів викорінювалася на користь російської польська мова, переслідувався будь-який прояв вільнодумства та, за свідченням сучасників, «карцер і різки були щоденною карою».

Молодий РОЛЛЕ пристав до гурту учнів-поляків, які читали заборонену польську літературу, познайомився з поезією романтиків Адама МІЦКЕВИЧА, Северина ГОЩИНСЬКОГО, Юліуша СЛОВАЦЬКОГО, а також із творами класиків світової літератури БАЙРОНА і ГЕЙНЕ, з віршами ПУШКІНА. Навчаючись у третьому класі гімназії, він написав свою першу історичну поему про Гжегожа з Санока. 1848 р. в п'ятому класі РОЛЛЕ під впливом вільнодумства в гімназії та подій буржуазних революцій, що тоді прокотилися по країнах Західної Європи, на одному з уроків французької мови на шкільній дошці крейдою написав «Vive la liberte» («Хай живе свобода»). Ця витівка набрала розголосу. РОЛЛЕ замкнули в карцері та провели спеціальне розслідування, яке було доведено до відома київського генерал-губернатора БІБІКОВА. Тільки неповноліття учня та небажання начальства доводити дану справу до Петербурга врятували учня від в'язниці чи заслання до Сибіру.

Після відсидки в карцері РОЛЛЕ привселюдно висікли різками та створили нестерпні умови для навчання в гімназії. Він змушений був

перевестися спочатку до Вінницької, потім – до Білоцерківської та, зрештою, 1849 р. – до Київської міської гімназії. Водночас погіршилося матеріальне становище батьків, викликане частими пожежами в господарстві та неврожаями. Тому РОЛЛЕ, навчаючись у Київській гімназії, став займатися репетиторством і підробляти уроками. Щоб мати змогу в найкоротший час бути матеріально самостійним, РОЛЛЕ, завершивши 1850 р. гімназичну освіту, обрав для продовження навчання медичний факультет університету св. Володимира в Києві.

СТУДЕНТ

Студентський період, який припав на 1850-1855 рр., відіграв важливу роль у житті та становленні особистості РОЛЛЕ. Студював він сумлінно, користувався симпатією як колег, так і професорів за веселий, лагідний і товариський характер, інтелігентність і розум. Не стояв осторонь громадського життя університету. Вже на першому курсі прилучився до об'єднання польських студентів переважно з Київщини, Волині та Поділля, що дістало назву польське земляцтво. Воно складалося з гуртків за інтересами студентів і нелегальних гмін, зв'язаних із польським визвольним рухом, каси взаємодопомоги та бібліотеки польської літератури. Тоді ж членом земляцтва був студент медичного факультету, пізніше видатний історик, який порвав з польським середовищем, Володимир АНТОНОВИЧ. Сучасники згадували, що «АНТОНОВИЧ завсігди водився з РОЛЛЕ та іншими поляками, вечорами часто вбирався в чемерку та йшов на гміну».

РОЛЛЕ рік завідував бібліотекою земляцтва, систематично брав участь у зібраннях студентів-поляків, виконував різні доручення, проте тримався осторонь конспіративних осередків і політики загалом. Та

навесні 1853 р. доля вдруге зіткнула РОЛЛЕ з генерал-губернатором. Управитель краю зустрів за містом гурт студентів (серед них був і РОЛЛЕ) в розстебнутих мундирах, без головних уборів, з «буйними» зачісками й учинив «розгін» на весь університет «за порушення честі мундиру» та негідну поведінку молоді. Насправді ж РОЛЛЕ пристав до тих студентів, які у вільний від навчання час здійснювали екскурсії в околицях Київщини, так зване «ходіння в народ», для вивчення побуту та збору фольклору українського села. Завдяки таким «ходінням у народ» Ролле чи не вперше серйозно та усвідомлено пізнав

українську культуру, що позитивно позначилося на його майбутній творчості.

На завершальному етапі навчання на медичному факультеті РОЛЛЕ майже рік стажувався фельдшером у київських шпиталях, головним чином у закладах для душевнохворих. Ця практика визначила назавжди його наукову спеціальність і професію лікаря-психіатра.

Перебування РОЛЛЕ в Києві та навчання в університеті були для нього часом переходу від юнацтва до змужніння та визначили не тільки його професію лікаря, але й сформували його життєве кредо, світоглядні позиції на навколишню дійсність: з осудом ставився до самодержавства, кріпосництва, відмовився від участі у Кримській війні 1853-1856 рр., ніколи не поривав з місцевою польською громадою, симпатизував боротьбі польського народу за незалежність, одночасно виступав прибічником українсько-польського примирення. Та політиком і революціонером він не став. РОЛЛЕ обрав долю тодішнього інтелігента і визначив свої пріоритети на тлі медицини,

науки та літератури. Згодом у своїх працях, описуючи безпросвітне і нужденне життя міської та сільської бідноти України, так чи інакше виявляв незадоволення тодішнім режимом.

Тоді ж РОЛЛЕ остаточно зріс як колекціонер старожитностей подільського краю, як бібліофіл і знавець загальної європейської, російської та української художньої і в основному історичної літератури, що призвело до наукових і краєзнавчих занять ним історією та публіцистикою. Його змолоду захопили романтичні твори «української школи» в польській літературі, праці тодішніх дослідників історії Польщі та України. Під їх впливом сприйняв не тільки потяг до власних регіональних досліджень та їх методологію позитивізму, а й концептуальні теорії польської історіографії щодо історії України, які досить тривалий час тяжіли в його творчості та завдяки зміцненню позицій впливу в останній чверті XIX ст. молодій українській історичній науці відійшли на задній план.

1861 р., одержавши диплом із відзнакою, РОЛЛЕ став працювати лікарем у містечку Яришеві на Поділлі. Шість років яришівського періоду були насичені його першою самостійною лікарською практикою, працею над проблемами психіатрії та сформували його як ученого в галузі медицини. А 1861 р. почався найплідніший і найтриваліший кам'янецький період у житті РОЛЛЕ. Але це вже тема для інших публікацій.

Ролле: психіатр Юзеф Аполінарій та історик Антоній

передрук статті

Пустиннікова І. Ролле... .

Подільнин. 2023. 14 верес., № 37. С. 4.

Кам'янчани часто у своїх історичних розвідках звертаються до праць доктора Антонія РОЛЛЕ (1830-1894). Він був видатним популяризатором історії Поділля та громадським діячем Кам'янця, хоча історія була лише його хобі. За фахом Ролле був лікарем-психіатром. Ми знаємо минуле міста завдяки його книгам, але мало чули власне про самого лікаря. Заповнимо ці прогалини в знаннях.

ХУТІР-РАЙ: ГЕНРИКІВКА

Портрет Ролле.
М. Грейм. 1879
р.

І почнемо з того, що Антонія Ролле звали зовсім не Антонієм. Його справжнім ім'ям було Юзеф Аполінарій. Майбутній літописець Кам'янця був онуком адміністратора одного з подільських маєтків князів Радзивіллів. Його батько Юзеф, француз за походженням, спочатку працював секретарем віленського воєводи Міхала Радзивілла, а згодом також став адміністратором подільських маєтків князя Генрика Любомирського. За заслуги отримав від князя 140 моргів (78,5 га) занедбаної

землі біля міста Шаргорода (нині це Вінницька область). Юзеф Ролле облаштував там хутір, який назвав на честь свого працедавця Генриківкою. Туди й перевіз дружину, Марію з дому Зверковських.

Юзеф Ролле-старший показав себе вправним газдою, справи в родині склалися добре. Серед убогих сіл Генриківка виділялася як зразкове сільське господарство. Тут був велетенський сад із 30 тис. кущів і фруктових дерев, чимала пасіка. Малиновий, вишневий і сливовий мед із вуликів Ролле славився на всю околицю, сусіди залюбки ласували цим делікатесом. Господар також мав розсадники плодкових дерев. Сюди по саджанці з'їжджалися садівники з усієї України. Вирощував тютюн, як майже всі на Поділлі, та рідкісні сорти квітів. Особливо любив різнокольорові троянди. Коли Юзеф Ролле-старший постарів і вже не міг працювати на повну силу, його маленький хуторський рай знову занепав. Сьогодні колишні Барський і Шаргородський райони Вінниччини знову славляться фруктовими садами, та навряд чи збереглося щось від прекрасних садів Ролле.

І саме в Генриківці поблизу Шаргорода, у «білому панському будинку», серед садів та ярів і народився Юзеф Аполінарій Ролле. Історики плутаються в датах: чи то це сталося 1830 р., чи 28 вересня 1829 р.

ЗАСУДЖЕНИЙ ЗА БЕЗ(КАШ)КЕТНІСТЬ

До школи хлопцю доводилося добиратися аж до міста Немирова. Якось у зошиті він написав французькою: «Vive la liberte!» – «Хай живе свобода!». За це майбутнього лікаря публічно відшмагали і вигнали зі школи. Лише через рік у Києві він склав атестат і почав вивчати

медицину в Київському університеті.

1853 року, під час п'ятого семестру навчання, він випадково зустрів на вулиці київського генерал-губернатора Дмитра Бібікова, куратора місцевого університету. І знову проблеми: за розстібнутий мундир і непокриту голову юнака заарештували. За неймовірний злочин – ходіння без кашкета вулицями міста – Ролле присудили рік практики фельдшером у психіатричній лікарні. Після цього юний лікар декілька місяців працював у притулку для божевільних. Закінчив університет Юзеф Аполінарій із запізненням, але з дипломом видатного випускника за фахом «Психіатр». Молодим лікарем практикував у Дрездені та Парижі. 1861 року він назавжди оселився в Кам'янці-Подільському, де одружився з дочкою багатого місцевого адвоката Ідалією Запичинською.

ВИДАТНИЙ ПСИХІАТР-НОВАТОР

У столиці Поділля молодий обдарований спеціаліст швидко здобув високе суспільне становище як популярний лікар і культурний діяч. Працював у кам'янецькій лікарні ординатором відділу для психічно хворих. Був новатором і гуманістом. Заборонив обливати пацієнтів холодною водою – до Ролле таке було звичною практикою в психіатрії.

Заснував благодійне товариство в Кам'янці, був секретарем Товариства подільських лікарів, читав лекції з гігієни в кам'янецькій православній духовній семінарії. Про його медичну компетентність і авторитет свідчить той факт, що він був особистим лікарем подільського намісника та старост, багатих євреїв і поміщиків. Він

заробляв великі гроші, але також самовіддано лікував бідноту Кам'янця.

Лікував також венеричні хвороби. Свої статті публікував у престижних медичних журналах Санкт-Петербурга та Відня.

1888 року на з'їзді лікарів у Львові Юзеф Аполінарій Ролле прочитав епатажну лекцію про божевілля в дворянських родинах. Того ж року опублікував власне дослідження про божевілля, в якому припустив, що це може бути спадковим захворюванням. Працю широко обговорювали психіатри того часу.

Дослідження, яке стало його *opus magnum* у професійній діяльності, доктор Юзеф Антоній готував не один рік. Він обстежив 1564 особи з відомих шляхетських сімей, серед яких нарахував 276 осіб із розумовими вадами. Виродження і вимирання шляхти він пояснював пияцтвом і занадто близькими родинними стосунками подружжя.

КАМ'ЯНЕЦЬ. ЙОГО ЛЮБОВ

Та в історію Ролле увійшов завдяки не психіатрії, а подільській історії. Лікар із неймовірною пристрасністю вивчав подільську старовину. Історичні розвідки принесли йому популярність ще за життя і вічну славу після смерті. Щоб розділити свої дві іпостасі, твори з історії він публікував під псевдом Антоній.

Проводив пошуки в архівах подільських поміщиків. Був колекціонером старих документів. Публікував архівні цікавинки у вигляді оповідань у щоденній пресі. Співпрацював із багатьма журналами у Львові, Варшаві, Кракові та Києві. Опубліковані статті

постійно доповнювалися, перероблялися та публікувалися в нових версіях. Загалом Ролле видав багато томів «Розмов з минулого» («Gawedy z przeszłości»), «Історичних оповідань», «Історичних профілів». Серії його статей виходили у вигляді брошур, окремих буклетів і товстих компактних томів.

Особливою популярністю користувалися його книги «Zameczki Podoliskie» («Подільські замки») і «Niewiasty kresowe» («Жінки пограниччя»), а також дослідження з історії українських міст.

Опублікував біографії страчених поляками на публічних стратах козаків-повстанців – Івана Підкови та Семена Наливайка. Він писав біографії польських магнатів, диваків та оригіналів, виродків і легковажних дам.

Про сам Кам'янець-Подільський Ролле видав два великі томи на декілька сотень сторінок. Ці праці після спустошення кам'янецьких архівів під час обох світових війн є цінним джерелом інформації.

Більшість творів Ролле нині оцифрована польськими науковими бібліотеками та доступна для перегляду чи завантаження в інтернеті. Найкраще його творчість представлена на сайті національного архіву Польщі polona.pl.

РОЛЛЕ І СЕНКЕВИЧ. І ЛОЄК

Популярні історичні повісті Ролле вийшли майже одночасно з томами трилогії нобелівського лауреата Генріка Сенкевича.

Популярність

присвячених подільській історії «Потопу» (1884), «Вогнем і мечем» (1886) та «Пана Володийовського» (1888) в Польщі була шалена. Виходить, Ролле та Сенкевич працювали на одній ниві та конкурували за читача? Десь так і було.

Обидва автори листувалися. Дружби між ними не вийшло. Старший на 16 років Ролле ставився до молодого обдарованого літератора дещо зверхньо, а може, так проявляла себе заздрість. Доктор не поділяв багатьох думок Сенкевича, звинувачував його в тому, що він занадто ідеалізує чи демонізує своїх героїв у гонитві за літературною привабливістю. Подолянин прискіпливо вишукував у трилогії історичних «бліх», знаходив місця, котрі не відповідали реаліям. Адже на час виходу трилогії Ролле вважався дуже авторитетним популяризатором історії Поділля. Його аматорські праці з краєзнавства цінували навіть професійні історики. Але в 1970-х роках польський українознавець, публіцист та історик Єжи Лоек (1932-1986) поглянув на роботи Антонія Ролле холодним оком прискіпливого дослідника і серйозно знецінив у польській суспільній думці історіографічні

досягнення краєзнавця з Кам'янця.

Єжи Лоек серйозно вивчав рід Потоцьких в Україні. Його найзнаменитішою книгою є написана 1970 р. «Історія прекрасної Бітинки: Оповідь про життя Софії Вітт-Потоцької (1760-1822)», яка стала бестселером історичної документалістики в Польщі. Лоек серйозно працював із джерелами і не міг обійти увагою твори Ролле. У нашого лікаря ж була робота на цю тему – «Доля прекрасної жінки». Ця книга користувалася шаленою популярністю. Зі здивуванням історик побачив: коли Антонію Ролле бракувало історичних джерел під час опису персонажів, він фантазував. Лікар міг цитувати діалог між історичними особами, який був лише продуктом його уяви. «Добрий лікар Антоній Ролле, – писав Єжи Лоек, – побудував біографію Бітинки з фантастичних надумувань, нанесених на убогу канву з небагатьох фактів».

Такими коментарями Єжи Лоек серйозно підірвав довіру до історіографічних праць Ролле, але не знищив його міфологізаторської ролі в дослідженні історії Поділля. Тут і досі автор «Подільських замків» є авторитетом, котрого вивчають та чий твори перевидають у Польщі до наших днів. Тим більше, що сучасні історики з Польщі не менш критично підходять і до книги «Історія прекрасної Бітинки», в котрій автор теж часом використовував не факти, а фантазію.

БІЛИЙ ОХАЙНИЙ ПАЛАЦИК

Антоній Ролле мав у Кам'янці-Подільському великий будинок із вражаючою бібліотекою та приватним музеєм. Заможність дозволила лікарю зібрати велику колекцію історичних речей, у тому числі старої

польської порцеляни, медальйонів та нумізматики.

Атмосферу кам'янецької резиденції Ролле ми можемо відчутти завдяки описам професора Юзефа Генрика Калленбаха (1861-1929), який добре знав родину Ролле з дитинства. Цей кам'янчанин, котрий став пізніше ректором знаменитого Ягеллонського університету, заслуговує на окрему статтю. Його батько був кам'янецьким книговидавцем та книготорговцем, часто заходив у гості до Ролле. І брав із собою малого сина. Розповіді лікаря про подільську історію вражали хлопця, саме вони стали каталізатором його майбутньої блискучої кар'єри історика. Все життя потім Калленбах згадуватиме Кам'янець і будинок Ролле, та так і не зможе повернутися в місто, захоплене більшовиками.

Юзеф Калленбах писав: «При вулиці по-Кармелітській стояв типовий дворик (тут у значенні палацик. – Прим. авт.), білий, дуже доглянутий; у ньому прожив довгі літа видатний історик Поділля, доктор Антоній Ю., у приватному щоденному кам'янецькому житті досить помітний як досконалий лікар, випускник Київського університету».

Удень біля садиби скупчувалися натовпи хворих із міста та навколишніх сіл. Вечір належав тим привілейованим особам, які прийшли не до лікаря Ролле, а до доктора Антонія Ю., щоб потішитися його живим словом. Популярність, яку в 1875-1885 роках знайшла в усіх нас серія «Історичні оповідання» Ролле, походить не лише від змісту багатой історії Поділля, але й від стилю, який захоплював простотою та природністю. А тому наслідую стверджувати, що цей прегарний стиль історичних оповідань був заледве відлунням того

живого слова, яким доктор Антоній Ю. зачаровував слухачів. У його великому кабінеті біля округлого столу засиджувалася вечорами літніх місяців невелика компанія добрих друзів при скромній чашці чаю; сьогодні я б того чаю не проміняв на жодні князівські бенкети.

Чай вистигав, і ніхто про нього не згадував, слухаючи живі, насправді чародійські слова господаря, який, наділений феноменальним даром пам'яті та ніжним й співучим голосом, плів золоте руно подільських спогадів, як твердий шляхетний пояс, багатий – руно неозоре, невичерпне, якого ніколи не було досить. Ми збиралися близько восьмої вечора, іноді розходилися після півночі, замріяні, в захваті, сп'янілі як від старого угорського вина. З садиби доктора Ролле не хотілося повертатися додому, щоб не розвіяти чари. Йшли в теплоті місячної ночі на Турецький міст, подивився на мінарет біля собору, на замкові вежі твердині, на весь єдиний у своїй неповторності краєвид, осяяний сяйвом місяця, і це були моменти насолоди, переживалися й далі розповіді доктора-чарівника».

Доктор Антоній Юзеф Ролле створив у Кам'янці унікальний притулок муз. Він дружив із видатними інтелектуалами, письменниками та художниками своєї епохи. У його садибі біля крутого яру, на дні якого виблискували хвилі Смотрича, бували видатний білоруський прозаїк і поет, редактор популярного журналу «Кюсы» («Колосся») Антоній П'яткевич (псевдонім Адам Плуг), професор біології Одеського університету та уродженець Довжка Петро Бучинський, куратор Археологічного музею в Кам'янці й автор путівників містом Олександр Прусевич, фотограф і колекціонер Міхал Грейм, родина кам'янецьких аптекарів Сіцінських,

Міхал Ельвіро Андріоллі – блискучий ілюстратор творів Міцкевича, Ожешкової та Шекспіра, хірург і меценат Едмунд Фаренгольц, видатний польський портретист Титус Малешевський. Містяни навіть жартували, що Ролле створив у Кам'янці своєрідну філію Київського університету.

Він був надзвичайно працювитою людиною. Після цілоденної зміни в міській лікарні та прийому багатьох хворих, що стікалися до його домашнього кабінету, займатися історичними розвідками міг лише пізно ввечері. Тоді сідав у бібліотеці й писав краєзнавчі оповідання. Дуже дбав про красу мови. Слідом за англійським філософом Семюелем Джонсоном вважав, що мова є одягом думки. А сукні ж бувають різні: прозорі, грубі, легкі, щільні, красиві та не дуже. Тому дбав, щоб мова його творів була барвистою, «як турецький килим», і водночас ясною й точною.

Антоній Ролле користувався великою повагою в Кам'янці як меценат, лікар і письменник. В останні роки життя лікар дуже страждав від каменів у нирках, ефективних ліків від яких на той час не було. Він помер у 64 роки: просто заснув над рукописом. Звістка про його смерть сколихнула Кам'янець, виставу в міському театрі було перервано. Стурбована царська влада заборонила друкувати некролог, і все ж звістка про смерть Ролле швидко облетіла все Поділля.

Його похорон був великою траурною акцією в Кам'янці. У ньому взяли участь декілька тисяч людей. Сотні селян і євреїв із довколишніх сіл та міст прийшли вклонитися своєму благодійнику.

Поховали лікаря на кам'янецькому католицькому кладовищі. За радянських часів могилу знищили. У Петропавлівському костелі на

одній із колон біля входу до святині є мармурова дошка з бронзовим медальйоном Юзефа Аполінарія Ролле. Її виготовив видатний скульптор Антоній Попель. На дошці напис: «Д-р Антоній Юзеф Ролле, лікар та історик, народився в 1830 р. в Генриківці, помер у 1894 р. в Кам'янці-Подільському. Син цієї землі, минуле її любив, досліджував і розповідав, навчив поклонятися її скарбам. Нехай спочиває з миром».

Курс лекцій «Популярної гігієни» прочитаних Ю. Ролле в Подільській православній духовній семінарії м. Кам'янця- Подільського

Фрагменти статті

Таранова Н. Б. Йосип Йосипович Ролле – природодослідник Поділля. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2013. № 2. С. 15-22 (у статті автором використано матеріали на основі праці Ю. Ролле «Популярная гигиена. Курс лекций, прочитанных в православной духовной семинарии» надрукованій в «Подольских Епархиальных Ведомостях» за 1879, №№10-20.)

Місто Кам'янець-Подільський з середини ХІХ ст. набуло визнання як важливий науковий центр України та поза її межами в галузі медицини. Було створене науково-громадське Товариство подільських лікарів, яке діяло з 14 жовтня 1859 до початку 1865 років.

Турбуючись про суспільне благо, члени Товариства прийняли програму медико-топографічного спостереження краю. Її наслідком стало видання численних доповідей, статей і розвідок, більшість з яких вміщувалися до наукових праць Товариства «Матеріали до топографії і лікарської статистики Поділля». Зокрема, 1865 року з'явилася книга Й. Ролле «Материалы для медикотопографического и гигиенического описания Подольской губернии», 1866 року – «Статистические описания Подольской губернии», 1869 року – «Гигиенические очерки Подольской губернии» та ін.

Результати гігієнічних досліджень Й. Ролле дієво використовувалися впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. для просвітницьких публічних лекцій та написання популярних статей для місцевої преси («Подольских губернских ведомостей», «Подольских епархиальных ведомостей» та ін.), бралися до уваги при розробці програм, інструкцій різного роду санітарних інспекцій та діяльності комісій на виробництві, впроваджувалися в навчальний процес освітніх закладів регіону.

Влада змушена була реагувати на виявлені недоліки, критичні зауваження Й. Ролле і видавати відповідні циркуляри та розпорядження щодо поліпшення гігієни і санітарії, медичного обслуговування мешканців Поділля.

Прикладом може слугувати конкретна публічна діяльність Й. Ролле на ниві поширення серед населення належних санітарно-гігієнічних і медичних знань. Зокрема, у 70-80-ті роки ХІХ ст. він часто запрошувався в навчальні заклади Кам'янця-Подільського для читання дисциплін з санітарії та гігієни, й зарекомендував себе авторитетним педагогом, лектором і вихователем учнівської молоді. В основному Й. Ролле викладав у міських чоловічій та жіночій гімназіях. 1879 року римо-католика Й. Ролле було запрошено прочитати курс лекцій з гігієни в місцевій Подільській православній духовній семінарії. Того ж року тексти лекцій у повному обсязі спочатку були опубліковані в «Подольских епархиальных ведомостях», а у 1880 році вони вийшли окремою книгою під назвою «Популярная гигиена. Курс лекций прочитанных в православной духовной семинарии» й, таким чином,

були поширені для всієї громадськості, стали методичним посібником для освітніх і медичних закладів не тільки Поділля.

Всього Й. Ролле прочитав семінаристам шість лекцій, які вражають обширністю і ґрунтовністю систематизованого фактичного матеріалу з природничого, соціально-економічного, побутового і культурного життя населення Поділля, насамперед сільського, в контексті проблем охорони здоров'я. У вступі до своїх лекцій Й. Ролле зазначив: *«Гігієна – це мистецтво поставити здорову чи хвору людину, яка мешкає самотньо чи в суспільстві, в найсприятливі умови для правильного фізичного, інтелектуального та морального розвитку»*.

Мета семінарії виховати вас для пасторської діяльності. Покликання пастиря – бути корисним своїй пастві, що складається з простого люду, який забобони ставить вище, ніж відкриті наукою корисні нововведення. Кожен край має свої особливості, в тому числі й Поділля. Вони формуються під впливом географічного розташування, етнографічних і культурних умов, і тому знання таких умов для пастиря є необхідні».

Курс своїх лекцій Й. Ролле розпочинав з розгляду значення атмосферного тиску і чистого повітря в житті людини. Зокрема, він наголошував: *«Для людини дуже важливе чисте повітря, бо яке повітря, така кров»*. Далі, для прикладу, лектор описав житла подільських селян, *«де віконця завжди наглухо забиті, брудні, пропускають мало світла, а інколи не пропускають його зовсім. У такій хатині живе 5-7 чоловік, в сусідніх сінях – тварини, кури, свині. Стеля низька, духота нестерпна ... Надзвичайно важко в такій*

атмосфері живеться дітям, котрі при першій епідемічній хворобі стають її жертвами». Саме цим пояснюється, – стверджував Й. Ролле, – *«величезна цифра смертності у сільській місцевості Поділля».* Тому він закликав майбутніх священиків пояснювати своїм парафіянам, щоб вони мали в своїх хатах віконні кватирки, які б щодня відчинялися, що необхідно готувати їжу в спеціальній кімнаті, з котрої не поширювався б по домівці шкідливий чад, що викликає головний біль, небезпечні приливи крові до мозку і часто-густо смерть. За даними Й. Ролле, від чадного газу на Поділлі в 1860 році загинуло 30 чол., у 1865 – 81, у 1866 – 121, у 1870 – 81 і в 1876 – 48.

Наступна лекція була присвячена впливу світла на людський організм. *«Світло, як і чисте повітря, складає неодмінну умову нормального життя, – пояснював слухачам Й. Ролле, – без якого розвиток його уповільнюється ...».* Він констатував незадовільний стан з освітленням сільських жител краю такими фактами: *«В Ушицькому і Могилівському повітах, де тісні оселі розташовані переважно в глибоких, сирих і темних ярах уздовж берегів Дністра, видно, що там процвітає золотуха, артрит та інші хвороби. В с. Пробойківці Хотинського повіту, розміщеному у глибокому яру, з 300 жителів тільки 2-3 осіб не страждають зобом ... Тому завданням пастиря є роз'яснювати людям, що в житлах мають бути достатньо великі вікна для проникнення потрібної кількості світла ... Якщо ж у селянській хаті замало денного світла, то діти якнайдовше повинні бути на сонці та свіжому повітрі».*

У третій лекції, присвяченій особливостям клімату Поділля, Й. Ролле

відзначав, що за природними умовами цей край аналогічний європейським курортам. Він навів унікальні відомості спостережень за кліматичними умовами Подільської губернії 1857-1863 років: пересічний атмосферний тиск складав 27,7; середня температура – 14°C; вітряних днів – 62; пасмурних – 62; ясних і напівясних – 114,5; туманних – 52; дощових – 35,2; злив – 5,9; градів – 1,1 і ураганів – 2,9. Цікавою є таблиця вітрів, наведена Й. Ролле у четвертій лекції. Згідно неї: північний вітер на Поділлі буває 9,8 разів, північно-західний – 26, південний – 20, південно-східний – 88, східний – 18, і північно-східний – 10.. Головну ж увагу Й. Ролле в даній лекції звернув на вдосконалення особистої гігієни людей, на регулярне обмивання водою, на необхідність масового спорудження лазень, особливо парових, як фактору зміцнення здоров'я і боротьби з різними хворобами.

П'яту лекцію Й. Ролле присвятив атмосферним опадам. Цікава вона своїми статистичними даними, які наводяться по Кам'янцю-Подільському з 1866 по 1879 роки. Так, наприклад, град випадав у 1866 році 1 раз, 1867 – 1 раз, 1868 – 1 раз, 1869 – 1 раз, 1870 – 3 рази, 1871 – не випадав, 1872 – не випадав, 1873 – 2 рази, 1874 – 1 раз, 1875 – не випадав, 1876 – 3 рази, 1877 – не випадав, 1878 – 1 раз, 1879 – 4 рази. Бурі в Кам'янці-Подільському були в 1866 році – 11 разів, 1868 – 8 разів, 1869 – 11 разів, 1870 – 5 разів. Розглядаючи інші атмосферні явища, лектор, зокрема, рекомендував майбутнім священикам переконувати парафіян в необхідності обладнувати домівки громовідводами, а також викорінювати в них забобони, за якими вважалося гріхом гасити пожежі викликані блискавкою. Загалом лекції Й. Ролле в частині опису природнокліматичних умов Поділля 60-70-х років XIX ст. є чудовим

ілюстративним матеріалом до того, які вони були благодатними у порівнянні з екологічним станом краю наприкінці ХХ ст.

Найбільш вартісною для науки та історичного краєзнавства була заключна шоста лекція Й. Ролле курсу «Популярної гігієни». В ній подано повну характеристику Подільської губернії, яка, за даними Йосипа Йосиповича, займала 748 квадратних географічних миль. Кількість населення на середину 70-х років ХІХ ст. складала 2044614 чол. Далі наводилася унікальна таблиця приросту населення з 1862 по 1876 роки: 1862 р. – 1806364 (894429 чоловіків і 911435 жінок); 1863 р. – 1836382 (910429 чол. і 925953 жін.); 1864 р. – 1869935 (928138 чол. і 944797 жін.); 1865 р. – 1899204 (943805 чол. і 953399 жін.); 1866 р. – 1903869 (946297 чол. і 957599 жін.); 1870 р. – 1933186 (971640 чол. і 961546 жін.); 1871 р. – 1961145 (987022 чол. і 974123 жін.); 1876 р. – 2044614 (1030449 чол. і 1014165 жін.). Водночас Й. Ролле так охарактеризував природні умови краю: «Поділля – площа підвищена на північно-західному кордоні. Авратинський хребет розділяється на три гілки. Одна, найбільш підвищена, знаходиться в Кам'янецькому та Проскурівському повітах. Друга – проходить майже по середині Подільської губернії. Третя – Медобори. Плато відгороджене Медоборами, має найбільш сприятливий клімат. Тут частіше випадає град, але натомість весна більш рання, літо тепліше, а протяжність зими не перевищує 48,7 днів. Журавлі та лелеки прилітають між 17 березня і 2 квітня, відлітають 4 і 28 вересня. У шостій лекції Й. Ролле навів й інші цікаві відомості про те, що в геологічному плані у Дністровському басейні Поділля переважає крупно і дрібнозернистий вапняк, у Бузькому – граніти. Грунт на Поділлі чорноземний, орних

земель в губернії 2177057 десятин. З посівів перше місце займає як озима, так і ярова пшениця, за нею – жито, овес, ячмінь, картопля. Загалом Поділля вважалось житницею Європи. Наприклад, в Одеських портових складах (головне місце збуту хліба) половина запасів привезена з Подільської губернії. На думку лектора, подільська флора також мала відмінні якості. Тут, крім рослин, властивих помірній зоні Європи, знаходилось багато видів характерних Кавказу та Азії. В губернії поширено садоводство, вирощування тютюну. Виноградство розвивається вздовж Дністра, головним чином в Кам'янецькому, Ушицькому і Могилівському повітах. Садів у Подільській губернії 300, але найбільш великий з них у Княжполі Кам'янецького повіту, в якому вирощено 60 тисяч дерев. Лісу в губернії 741856 десятин. Найбільш лісисті: Брацлавський, Гайсинський, Ольгопільський повіти – 25 % усіх лісів, і, нарешті, на Кам'янецький, Вінницький і Могилівський – припадає 10% від усієї кількості лісів. У географічному відношенні природа щедро обдарувала Поділля. На його землях протікає дві великих ріки – Дністер та Південний Буг. У Дністер, в свою чергу, впадає 29 приток. Якщо ріки Дністровського басейну відзначаються швидкою течією і відсутністю плоских берегів, то Південний Буг має повільну течію і багато боліт. У прибузькому басейні добре розвинена мукомельна промисловість. Озер у Подністров'ї немає, хоча солонча біля Шидловець заповнена водою лише навесні, а влітку це болото; обширні мочари біля Супруньковець вкриті очеретом і лозою, славляться вони великою кількістю дичини. В Прибузькому басейні озер більше. Це водойми в Раково, Дубово, Маломолинцях, Опастовці. *«Ось на таких благословенних землях Поділля ми живемо і завдання,*

як пасторів, так і лікарів, сприяти полегшенню життя людей» – завершив такими словами свій курс Й. Ролле. Таким чином, у короткому курсі «Популярної гігієни» викладено для сприйняття важливий матеріал. З одного боку, – це унікальна статистика, яка охоплює всі сторони життя Поділля, з іншого, – детальний опис селянського житла, господарства різних повітів губернії. Й. Ролле зі знанням справи описує побут селян, їх звичаї і робить це з глибоким співчуттям до знедолених, намагаючись своїми порадами полегшити їх становище. Матеріали викладені в курсі лекцій, актуальні й сьогодні, так як слугують цінним джерелом до вивчення соціально-економічного, природничого та екологічного стану Поділля 60-70-х років XIX ст.

«Каменеція, Каменеціум, Каменікум, Клепідава, Петридава, град зі скелі, град кам'яний, підмурок християнства, старий, як слов'янство, гордий, як лицар на рубежах, вийшов до молдавського кордону і присів на скелястому узгір'ї, боронячи давню славу, і так стояв упродовж довгих віків незламний, непереможний, аж доки не впав під навалою орд Батия-хана, але хто ж тоді під ними не впав? Варвари позначили дорогу своєю знищенням, отже і на місці града лишилася руїна, мешканці кинулись врозтіч, на румовищах жалобну пісню сич заводив, а біля нього люди злої волі, люди-злочинці розгосподарювалися на добре, лякаючи з того гнізда нападами мирних довколишніх мешканців, з того то погордливо Клепідавою (клепіс – злодій) називати його стали, а за ті злочини, що на тому місці скоєні, не одне пізніше покоління кам'янчан кров віддало, покутуючи за вину батьків прибудних»...

Ю. Ролле, Нарис про Кам'янець-Подільський

Юзеф Ролле

з дружиною Ідалією

Діти Юзефа та Ідалії

Маленькій Марії щойно виповнився рік, а ще через рік сім'я Ролле поповниться маленьким Каролем.

Світлина Михайла Грема, 1870 р.

Ю. Ролле в своєму кабінеті

«Під час відпочинку, або, правильніше сказати, в хвилини короткочасного відпочинку від безперервної праці, бесіда Ю. Ролле з хорошим знайомим та допитливим співбесідником була особливо цікавою, цьому багато сприяла уявно-художня обстановка його робочого кабінету. Цей кабінет займав кращу кімнату в його будинку, власне залу, та крім бібліотечних шаф, був обставлений предметами старовини та мистецтва, являючи собою вдалу колекцію пам'яток старовини, переважно місцевих, яку вміло зібрав талановитий господар - глибокий знавець історичних, художніх та археологічних пам'яток. Тут можна було бачити кремнієві, залізні та срібні вироби, пам'ятки давньої старовини, що здобувалися безпосередньо під час розкопок на Подоллі та інших найближчих місцях. На видному місці були розвішані твори старовинного мистецтва – канделябри, вази, ковші та інші предмети домашньої обстановки, прекрасні в побутовому та

художньому відношенні. Тут відкривалися перед вами в портретах та картинах цілий ряд історичних діячів, переважно місцевого краю, потім картини, що належали уродженцям Подолля, або що зображували різні види, пейзажі та побутові картини з життя. Все це було розставлено планомірно і по порядку в кабінеті, гостинній залі, коридорі та передпокою, де також висіли великих розмірів географічні карти Подолля, так що при самому вході в дім Ю. Ролле відчувалося, що входим в історичний музей, а не в приватний дім».

Микола Яворовський, історик та дослідник Поділля

Будинок Й. Ролле
(м. Кам'янець-
Подільський, нині це вул.
Татрська,4)

фото: <https://podolyanin.com.ua/history/51097/>.

«На вулиці по-Кармелітській, у Кам'янці Подольському, стояв типовий білий дворик, акуратно утриманий; у ньому довгі роки мешкав відомий історик Подолля, д-р Антоні Й., в приватному

житті, щоденному, кам'янецькому, відомий як досконалий лікар, вихованець Київського університету. Вдень до будинку йшли юрми хворих з міста та околиць. Вечір же належав тим привілейованим особам, котрі приходили не до лікаря Ролле, але до доктора Антоні Й., аби підкріпитися його живильним словом. Розголосу набули в нас у 1875-1885 рр. серії історичних оповідань Ролле, що походили не тільки з пребагатого змісту історії Подолля, але також через стиль написання – просто та природно. А, отже, наслідую стверджувати, що той прекрасний стиль історичних оповідань був лише відголоском живого слова, яким д-р Антоні Й. чарував своїх слухачів. У великому його робочому кабінеті, біля округлого столу, у літні місяці, вечорами, при скромному чаї, засідало невелике гроно добрих знайомих; сьогодні б цього чаю я не замінив на будь-яку княжу почесність».

Фрагмент вступного слова Юзефа-Генріха Калленбаха до книги Міхала Ролле
«In illo tempore... Szkice historyczno-literackie. Lwów, 1914»

Rolle Józef (Dr Antoni J.).

У 1885 році Кам'янецькому міському товариству лікарів була виділена земельна ділянка для будівництва безкоштовної лікарні для бідних. Ініціатором будівництва був лікар, історик, член Товариства подільських лікарів Юзеф Ролле.

Освячення лікарні для бідноти,
XIX ст.
(вул. Шевченка, 37, сьогодні –
Хорова школа).

Лікарня для бідних фото: https://k-p.net.ua/istoriya_kamyantca/pamiyatku/6067-lkarnya-dlya-bdnh.html.

Хорова школа фото: https://k-p.net.ua/dovidka_kamenec/osvita_v_kamenci/3292-dityachahorova-shkola-kamyancya-podilskogo.html.

Могила Й. Ролле

У 1930 році пам'ятник зруйнували, його рештки використали для господарських робіт.

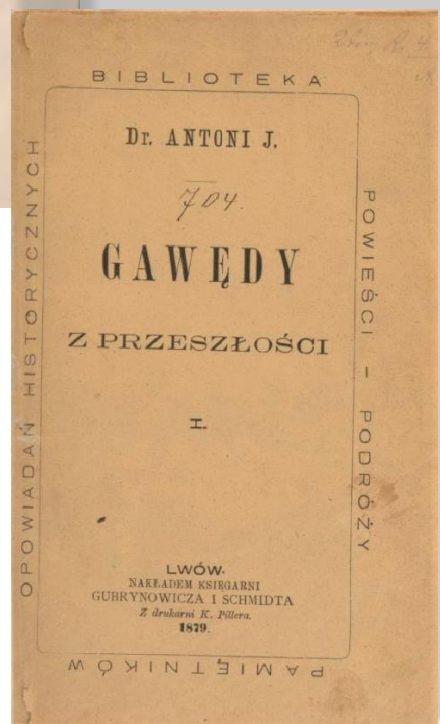
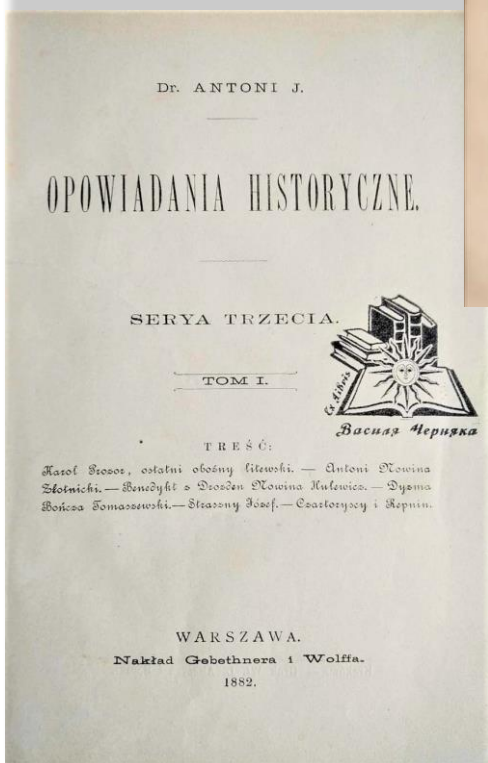
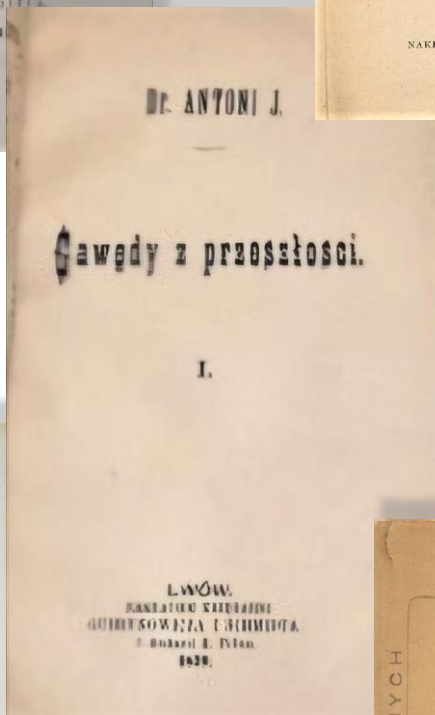
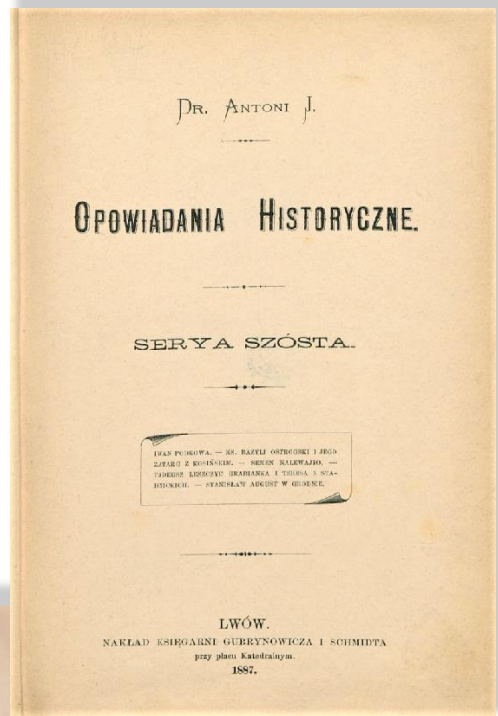
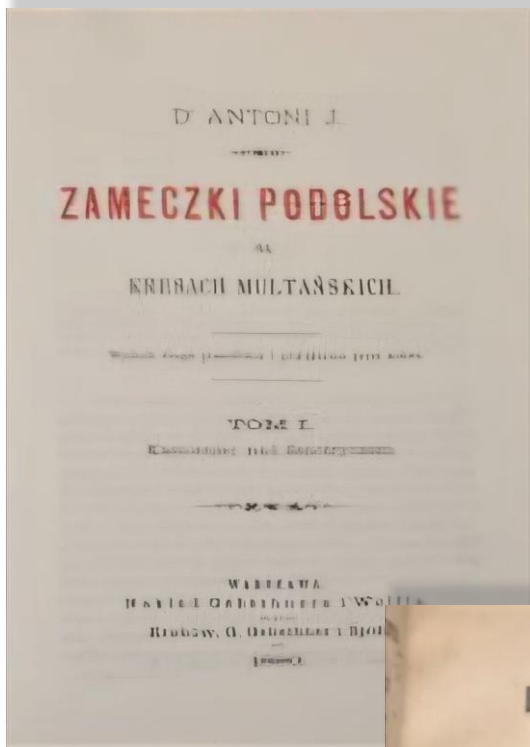
Фото: <https://kraj-kp.org.ua/istoriia/de-pokhovano-iuzefa-rollie.html>

Мармурова дошка з бронзовим медальйоном Юзефа Аполінарія Ролле в Кам'янець-Подільському костелі святих Петра і Павла. Її виготовив видатний скульптор Антоній Попель. На дошці напис: «Д-р Антоній Юзеф Ролле, лікар та історик, народився в 1830 р. в Генриківці, помер у 1894 р. в Кам'янці-Подільським. Син цієї землі, минуле її любив, досліджував і розповідав, навчив поклонятися її скарбам. Нехай спочиває з миром»

фото :

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:J%C3%B3zef_Apolinary_Rolle

Вірш Юзефа Ролле «Резигнація»

Вірш був надрукований у Варшавській газеті «Gazeta codzienna» в 1855 році. Українською мовою вперше надрукований (в перекладі Юлії Лискун) в газеті «Край Кам'янецький» в 2023 році.

№ 246. Warszawa, 6te Września, Wtorek. Rok 1855.

PRZEDPŁATA.
w Warszawie: miesięcznie kop. 50 (al. 7 gr. 10), a odbitkami do mieszkania kop. 55 (al. 8 gr. 50); — kwartalnie rs. 1 kop. 30 (al. 16) wraz z odbitkami.

Na prowincyi: kwartalnie rub. ar. 3k. 70 (al. 18); w Cesarstwie: w kopciach, za pośrednictwem Redakcyi, rs. 3 k. 70; — pobranie rs. 7k. 40; pocztą rs. 1k. kop. 50.

Dziś rano ciepła st. 8. (Biuro Redakcyi przy sblegu ulic Pruskiej i Piasej Nr. 953.) Jutro: S. Januariusza.

GAZETA CODZIENNA

Z Petersburga 27 Sierpnia (8 Września)
Ukaz do Kapituły Rossyjskich
CESARSKICH I KRÓLEWSKICH ORDERÓW
Uznając za konieczne ustanowić różnicę pomiędzy orderami adrielańcami za czyny wojenne przeciw nieprzyjacielowi a orderami udzielanymi za inne odznaczenia się, rozkazujemy:
A. Do wszystkich orderów Rossyjskich udzielanych za czyny wojenne przeciw nieprzyjacielowi (oprócz orderu świętego Jerzego), dodać dwa na krzyż leżące miecze, stosownie do wróarów przez Nas zatwierdzonych i według porządku określonego następnymi prawidłami: 1) Na znakach orderowych świętego Apostoła i Orła Białego mają być miecze z wierzchu znaku pod koroną; na gwiazdach zaś tak, iżby tarcza średnia pokrywała skrzyżowanie mieczów; 2) Na wszystkich innych orderach udzielanych wprost za czyn wojenny, mają być miecze na środku krzyża i gwiazdy; 3) Na tychże samych orderach udzielanych za inne odznaczenia się, skoro niższy stopień tego orderu uzyskany został za czyn wojenny, mają być miecze na wierzchu krzyża i większej części gwiazdy; 4) Ponieważ order św. Anny klasy czwartej za czyn wojenny nie zdejmuje się, przeto na znaku tegoż orderu klasy wyższej, udzielonym za inne odznaczenia się, miecze znajdować się nie mają.
B. Wskutku tego udzielenie za czyny wojenne orderów Świętego Włodzimierza klasy czwartej z kokardą i Świętego Anny klasy trzeciej zmienić, zachowując kokardy tylko w rzadach następujących: 1) Dla orderu Świętego Jerzego klasy czwartej, otrzymanego za czyn wojenny, po uzyskaniu onego za dwudziesto- pięć-letnią służbę, albo za osmaście i dwadzieścia kampanii morskich; 2) Dla znaku honorowego Orderu Wojskowego, którym, na zasadzie CXV, artykułu Statutu orderu Świętego Jerzego wynagrodzone bywają niższe stopnie, mający już ten znak i pobierający żołd całkowity jako pięć dodatkową, za dokonane nie- jednokrotnie czyny wojenne, i 3) dla Orderu Świętego Włodzimierza klasy czwartej za lat dwadzieścia pięć, osmaście i dwadzieścia morskich kampanii.
C. Wszystkim kawalerom, którzy poprzednio już otrzymali ordery za czyny wojenne, oraz tym, którzy mieli niższe klasy orderu za czyn wojenny, a następnie otrzymali wyższe klasy takowego za inne odznaczenia się, pozwolić do- dodać do posiadanych przez nich orderów mie- czów, na zasadzie prawideł, w Ukazie niniejszym wyszczególnionych.
D. W przedstawionych do Naszego podpisu dyplomatach i Ukazach dotyczących ozdobienia orderami, oznaczać, jakimi mianowicie oznaka- mi Kapituła ma ozdabiać Kawalerów nagradzanych. Kapituła Orderów ma to wprowadzić w nale- żyte wykonanie.
Na oryginalne Własną Jego CESARSKIEJ MOŚCI ręką napisano:
«ALEXANDER»
W Peterhofie, 24 Czerwca 1855 r.

WIADOMOŚCI ZAGRANICZNE.

FRANCYA.

Paryz 11 Września.—Cesarz miał dziś wyjechać do obozu w St. Omer, ale wyjazd został odwołany.
W kronice wewnętrznej nie ma do zano- towania, oprócz pogrzebu p. Bineau, który był uroczyste obchodzony w kościele św. Magda- leny i przyaresztowania P. Guinard, dawnego komendanta gwardii narodowej, skazanego po 13-ym Czerwca 1849 r. i następnie uwolnionego chociaż o to się nie starał. Uwieszenie Guinarda miało miejsce u pani Dornès, wdowy dawnego deputowanego, zabitego w Czerwiec 1848; tak przynajmniej wnoszą treść z tożsamości nazwi- ska. Przyaresztowano też kilka osób z klasy ro- boczej.

— Przeniesienie Bellmarca do Bicetre, po- twierdza się.
Dla zapobieżenia smutnym wypadkom, admi- nistracya kolei żelaznej zachodniej postanowiła, aby dwóch urzędników było zawsze na służbie przy każdej igle.
— Kommissya bankietu księcia Napoleona zgro- madziła się wczoraj i postanowiła, że bankiet będzie dany tego dnia co i bal obchodzony przez miasto Paryz w Ratuszu.
Wystawcy sztuk pięknych i przemysłu ra- zem się zgrupowali. Kommissarzem wybranym przez artystów belgijskich, jest p. Stevens.
Paryz 12 Września. Trzech generałów bry- gady niezawodnie poległo: są to generałowie Rivet, Niol i Saint-Paul. Mówią też o generale Lebreton i de Marolles.
Korespondencya z Konstantynopola ogło- szona dziś w *Monitorze* przychyła Mehemedowi-Ali, zdaje się być ostatecznym ciosem poli- tycznym zadanym wpływowi Reszdy-Paszy. Nie- które osoby sądzą, że polozienie Mehemed-Beya, syna Reszdy-Paszy jako reprezentanta tureckiego, może być nieco drażliwe. Naznaczono mu na- wet nasępę, którymby był Riza-Pasza; ale to wydaje się trochę przedwczesnem, a chociaż przybycie posła tureckiego, oznaczyło się przy- krym wypadkiem, nie należy się jednak obawiać, aby stosunki tego dyplomaty z rządem francuz- kim, miały być niepodobne.
— Abd-el-Kader odebrał wizytę marszałka Vaillant.
Zapewniają, że p. Pereire na wyraźne żądanie cesarza opuścił radę generała Giroudy i po- wrócił do Pariza. (*Indép. Belge.*)
A N G L I A.
Czytamy w dz. *le Nord* następujący artykuł o *znaczeniu opinii publicznej w Anglii*:
Pod Jerzym IV władza królewska w Anglii wywierała jeszcze pewien wpływ na sprawy publiczne, stopniowo dopiero pod dzisiejszem panowaniem doprowadzoną została do zupełnej

Rezygnacya.

Czemu tak pieśniarz smutny, jak mogiła?
Czemu łzy w oczach i męka na twarzy?
O, bo mu dola jasne dnie zabiła,
Więc cały w dumkach, cały buja, marzy
W minionych latkach—jasne bo to żniwo,
Ta przeszłość jego.... cuda, same cuda!
A wszystko stoi tak w pamięci żywo,
Że w dniu dzisiejszym bez barwy i woni
Taka wciąż boleść i troska i nuda....
Ot włos siwieje już na młodej skroni,
A przecie latka tylko do wesela....
Rzeszkie bo jeszcze—a ranne, a wczesne,
I sam, samotki—nie ma przyjaciela,
Niema gołąbki, której skrzydło białe
Wiałoby spokój w te serce zbolełe,
Spędziło z czoła zawody bolesne....
Więc smutny pieśniarz!—między ludźmi chodzi,
A jak pustelnik.... mękę nosi w tonie....
I nikt nie dojrzy, że ciernie mu skronie
Koleją ciągle.... nikt trosk nie łagodzi...
Mówią, że nudny.... oj, dola już taka!

Jeszcze w kolebce sądziła na ziemi,
Przybrać i szaty i kosztur zebrała,
A dola taka smutna, kiedy z swemi
Troskami idziesz wśród śmiejącej rzeszy,
I nikt ci słowa przyjaźni nie rzuci,
Nikt cię uśmiechem, radą nie pocieszy...
Więc pieśniarz smutny—idzie sam i nuci,
A piosenka może tę z oka wycisnąć...
A łezka w niebie u tronu Bożego
Swoją świętością, pocierem swym błysnie,
I zliłowanie uprosi dla niego....
O, gdybyż taką tutaj znaleźć łezkę,
Pocieszycielkę, gołąbkę niebieską!
Lżejby na świecie.... gdybyż jedna taka
Ulżyła męce pieśniarza zebrała...
Ale napróżno, świat łzami nie płaci!
I za cóż płacić! czy za niedzną pieśnią
Wpół wypiewaną, wpół niedokończoną,
O, ludzie w troski i swoje bogact,
By łzami zmywać cudzej męki pleśnię,
Tulić pierś obcą żalem rozkrwawioną...
I za cóż płacić? czy za to wierszdyła?...
Ot, rzucmy pióro, na co wieszczycę darimo,
Chyba by zostać pośmiewiska karmą!...
O, rzucmy pióro... małe bo te skrzydła

Wznieść się nie dadzą... lepiej pośród ludzi
Przeżyć spokojnie...
A za cóż świat nudził
Za co do piersi Bóg wlat pamięć niebia,
I troską jakąś, a niewysłowioną,
Napoju młode, młode jeszcze tonofy
Co za tak ciągle płaczu mi potrzeba,
Jak gdyby w życiu nie było nadziei...
Jak gdyby wiara, ta jasna siostrzyca,
Nie przyswiecała wśród ziemskich zawiej?
Za cóż do nieba ta ciągła tęsknica?
O pieśni mojej! wieczna życia męko!
Wyście goryczą zatruty mi życie,
Los gdzieś was rzucił macoszyną ręką,
Bo łzami tylko nianiezycie, karmicie!
O pieśni mojej! czyż nigdy jasnością
Bożę mi z tona zabłysznać nie dacie?!Wieczniez ja będę w troski chłodzi szacie
Z tą moją dolą i moją miłośnią!
Świat przecie wielki, cuda po nim Boże
Dłoń Stworzyciela rozrzuciła wszędzie,
A cudów onych jak piasku przy morzu
Na każdej małej rozposiano grzędzie...

Резигнація

(цілковита покірливість долі)

Чому пісняр такий сумний, як та могила?
Чому сльози й страждання у нього в очах?
Ох, бо доля та ясні дні його убила,
Тому увесь в думках і марить по ночах
Минулими роками-світлом, бо то – жниво,
Те минуле його... чудо, саме лише чудо!
І все стоїть у пам'яті так іще наживо,
А день сьогодні – фарб холодних у полоні,
Саме страждання і тужіння, й нудно...
Ось волосина вже сивіє на молодій скроні.
А літа молоді – веселість Подателя...
Бадьорі, бо ще такі ранні й колишні,
І сам-самісінький – немає приятеля,
Немає голубки, в якої крило біле
Навіяло б спокій в те серце зболіле,
Зігнало з чола страждання невтїшні...
Отож смутний пісняр! Поміж людей ходить,
І як пустельник... муки носить в лоні...
Й ніхто не знає, що терні йому скроні
Кровавлять завше... Ніхто не приголубить...
Кажуть, що нудний... Ой, доля вже така!
Іще коли в колисці сиділа на землі,
Одягнула шати й узяла костур жебрака,
А доля ж сумна, коли турботи ти несеш,

Де юрма гамірна веселістю кишить,
Й ні від кого слова приязні не почувеш,
Й ніхто усміхом, порадою не втішить...
Отож пісняр сумний – іде один і тужить,
А пісня море сліз з його очей витисне...
І сльозинка в небі біля трону Божого
Святістю своєю, вервицею зблисне
Та милості попросить для нього...
О, де б тут знайти таку сльозинку,
Потішителько, голубко небесна!
Легше було б в світі... коли б одна така
Розрадила би в муках поета-жебрака!..
Але даремно, світ слізьми не платить!
І за що ж платити?! За пісню сумну,
Оту незавершену й таку несподівану?
О, люд поки себе в багатстві не наситить,
Аби слізьми змивати чиеїсь муки плісню,
Тулить жалем чужу душу закривавлену...
І за що ж платити? Чи за тії віршеперла?
Труд цей недаремно... Гей, киньмо пера,
Аби над тобою не насміялась карма!..
О, киньмо пера... бо малі ті крила
Не дадуть вознестись... Ліпше серед людей
Прожити спокійно...

Sylwetki i szkice historyczne i literackie

146 *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ ЗА ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ І КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ (XIV–XVIII СТ.)*

Але підперти сю думку рішуче можна тільки студіями судової практики литовської. Історику цікаво не стільки, як стоїть справа в науці сьогочасних юристів, а як було в державній і судовій практиці. Для перевірки сього питання, на моє переконання, конституції 1588 р. не конче годяться, бо Статут увійшов у силу вже після їх ухвали (з р. 1589); треба більш уважати на конституції пізніші. Так само судова практика цікавіша, аніж теоретичний аналіз в питанні про офіційне і правне значіння різних видань Статуту — чи користалися, і в якій мірі, як джерелом правним, пізнішими польськими виданнями? Щодо права спадку, то таке чи інше становище питання не має великого практичного значіння, бо, як зауважив сам проф. Бершадський, право спадку в 8-ім коліні “наближається до права неомежаного”, й значить — тільки в дуже рідких случаях може вийти з сього різниця.

Dr. ANTONI J. SYLWETKI I SZKICE HISTORYCZNE I LITERACKIE. Serya IX. Kraków, 1893, 385 s.

Останній том розправ небіжчика д-ра Й[осифа] Ролле містить ширшу розвідку про “історію татарської колонізації при границі волоській” (с. 245—385) і кілька дрібніших. Розвідка та, друкована спочатку в “Бібліотеці Варшавській”, і надає переважно цікавість сьому тому для істориків України. Автор пильно, як звичайно, звів до купи відомості про колонізацію татарську по колишніх землях В[еликого] кн[язівства] Литовського взагалі і спеціально для Поділля. Розвідку про це він ще раніш дав в своїх “Замках подільських”, але тепер обробив се питання на ширшу скалу, подавши відомості з матеріалів, друкованих покійним орієнтологом Мухлинським в колишній “Теці Віленській”, що стала великою рідкістю бібліографічною, а також з власних джерел (як інвентар дібр Острозьких 1620 р. і ін.). Історія татарської колонізації остільки ще мало вистудіювана, що розправу д. Ролле цікаво прочитає всякий, хто студіює історію Правобічної України.

Інші розвідки цікаві для нас остільки, оскільки відносяться до польських верств нашого краю, що робили якийсь вплив на його життя і зв’язані були з ним; але й з сього погляду тут знаходимо теми другорядні, хоч не позбавлені значіння. Друге оповідання дотикається українських маєтностей Мошинського; два дальших — турецького знаходу на Поділля 1672 р., далі йдуть — розвідка про побут емігрантського корпусу кн[язя] Конде на Волині і про родину Мальчевського.

MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

[http://hrushevsky.history.org.ua/cgi-](http://hrushevsky.history.org.ua/cgi-bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIBH&P21DBN=ELIBH&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0002229/)

[bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIBH&P21DBN=ELIBH&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0002229/](http://hrushevsky.history.org.ua/cgi-bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIBH&P21DBN=ELIBH&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0002229/)

Бібліографія наукової та літературної спадщини

Ролле(є) Юзефа (Йосипа)-Антонія

«Подібно до великого Духу-Сотворителя, як свідчать видіння старозавітного пророка, він покрив плоттю, зв'язав жилами і оживив висохлі людські кістки, він своєю художньою творчістю воскресав із сухих обривків манускриптів забуті діяння минулих поколінь, і під його художнім пером сухі кості покривалися плоттю і кров'ю, оживали, діяли, страждали та раділи, і залишилися безсмертними для усіх майбутніх поколінь»

Микола Яворовський

Твори Доктора Антонія – Юзефа Ролле

1. Rolle J. A. Materiały do historii prostytucji i sądowej medycyny w Polsce w XVII i XVIII wieku / J. A. Rolle. // Pozmaitości lekarskie / wyd. A. Kremer. – Petersburg, 1862. – S. 119-139.
2. Ролле И. И. Психические заболевания / И. И. Ролле. – Санкт-Петербург, 1863. – 280 с.
3. Rolle I. Ogruzlicy sportrzeganei w Kamiencu od 1 Sierpnia 1862 r. do 1 Sierpnia 1863 r. / I. Rolle // Tygodnik lekarski. – 1863. – № 33. – S. 34-35.
4. Rolle J. Szkic higieny Podola na tle statystyki oparty / J. Rolle // Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego Warszawskiego. – Warszawa, 1863. – T. 3. – S. 1-49.

5. Rolle J. Choroby umysłowe : notatki z podróży odbytej w 1858 roku / Józef Rolle. – Petersburg, 1863. – Cz. 1. – 83 s.
6. Ролле И. Проституция в Городах Подольской губернии / И. Ролле // Архив судебной медицины. – Санкт-Петербург, 1864.
7. Kremer A. Mięso / Aleksander Kremer, Józef Rolle // Materiały do topografii i statystyki lekarskiej Podola : zeszyt. – Warszawa, 1864. – [2], 32 s.
8. Rolle J. Choroby umysłowe : notatki z podróży odbytej w 1858 roku / Józef Rolle. – Petersburg, 1864. – Cz. 2. – 244 s.
9. Rolle J. Dobroczynny zakłady i szpitale w dawniem województwie Podolskim / J. Rolle // Przegląd Lekarski. – Warszawa, 1864. – № 25, 26.
10. Rolle J. Notatki do historii chrób wenerycznych w Polsce / J. Rolle // Tygodnik Lekarski. – Warszawa, 1864. – № 1-32.
11. Rolle J. O gruźlicy postrzeganej w Kamieńcu od 1 sierpnia 1863, do 1 sierpnia 1864 r. / Józef Rolle // Materiały do topografii i statystyki lekarskiej Podola : zeszyt. – Wrszawa, 1864. – 46s.
12. Rolle J. Sprawozdania zczynności Towarzystwa lekarzy podolskich za rok 1863 / Józef Rolle // Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego warszawskiego. – Warszawa, 1864. – T. II. – S. 25.
13. Rolle J. Szkic higieny Podola na tle statystyecznej oparty / Józef Rolle // Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego warszawskiego. – Warszawa, 1864. – T. XLIX i L.

14. Rolle J. Wiadomosci krajowe. Doroczne posiedzenie Towarzystwa lekarzy podolskich / Józef Rolle // Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego warszawskiego. – Warszawa, 1864. – Т. V. – S. 115.
15. Ролле И. Материалы для медико-топографического и гигиенического описания Подольской губернии / И. Ролле // Архив судебной медицины. – Санкт-Петербург, 1865. – Кн. IV. – С. 1-24.
16. Ролле И. А. Материалы для медико-топографического и гигиенического описания Подольской губернии / И. А. Ролле. – Каменец-Подольск, 1865. – 82 с.
17. Rolle J. O prostytutce miejskiej na Podolu / Józef Rolle // Materiały do topografii lekarskiej i higieny Podola. - Warszawa, 1865. – Cz. 1. – S. 27-45.
18. Rolle J. O oświetlaniu miasta Kamieńca i jego mieszkań prywatnych / Józef Rolle. // Materiały do topografii lekarskiej i higieny Podola. – Warszawa, 1865. – Cz. 1. – S. 18-27.
19. Ролле И. И. Очерки гигиены Подольской губернии / И. И. Ролле // Памятная книжка Подольской губернии за 1886 г. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1866. – С. 1-48.
20. Ролле И. И. Статистические описания Подольской губернии 1865 г. / И. И. Ролле, А. П. Демяненко. – Каменец-Подольск, 1866. – 65 с.
21. Фаренгольц В. Материалы к медицинской топографии и гигиены Подольской губернии. О смертности в Подольской губернии /

- В. Фаренгольц, И. Ролле // Подольские губернские ведомости. – 1866. – № 36-46.
22. Фаренгольц В. Материалы к медицинской топографии и гигиены Подольской губернии. О смертности в Подольской губернии / В. Фаренгольц, И. Ролле. – Каменец-Подольск, 1866 – 46 с.
23. Dr Antoni J. Gawędy historyczne / Dr Antoni J. ; oprac. W. Zawadzki. – Kraków, 1966. – Т. 1.
24. Kamieniec. Materiały do historii miasta / Zebrał J. R. // Tygodnik ilustrowany. – Warszawa, 1866. – S. 120-142.
25. Ролле И. И. Гигиенические очерки Подольской губернии / И. И. Ролле // Труды Подольского губернского статистического комитета. – Каменец-Подольск, 1869. – Т. 1. – С. 1-64.
26. Rolle J. A. O prostytucji na wiesiach Podola / J. A. Rolle // Przegląd Lekarski. – 1869. – № 24-30.
27. Dr Antoniego J. Zameczki podolskie na kresach / Dr Antoniego J. – Kraków, 1869. – 238 [538] s.
28. Dr J Rolle. Drukarnia i sztycharnia w Berdyczowie / Dr J Rolle. – Kraków, 1872. – 15 s.
29. Dr Antoni J. Drukarnie na Kresach Multańskich / Dr Antoni J. – Kraków, 1872. – 16 s.
30. Rolle J. A. Urządzenic medycznej częsti i choroby epidemiczny w dawnem województwe Podolskim od początku XV w. / J. A. Rolle // Dwutygodnik publicznej krajowej. – Warszawa, 1872. – № 11-12.

31. D-r. Antoni J. Aleksander Darowski / D-r. Antoni J. // Rocznik literacki. – Lwów, 1874. – S. 58-62.
32. Dr Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1875. – [4], 325, [2] s.
33. Dr Antoni J. Tadeusz Leszczyc Grabianka, starosta liwski i Teresa z Stadnickich, jego małżonka / Dr Antoni J. – Lwów : E. Winiarz, 1875. – [2], 126 s.
34. D-r Antoni. Gawędy z przeszłości / D-r Antoni. – Lwów, 1875. – T. 1-2.
35. Dr. Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr. Antoni J. – Lwów, 1876. – 325 s. – (Seria 1).
36. Ролле И. И. Санитарно-гигиеническое описание Подольской губернии / И. И. Ролле. – Каменец-Подольський, 1878. – 35 с.
37. Dr Antoniego J. Józef Ignacy Kraszewski i ksiądz Stanisław Chołoniewski / Dr Antoniego J. – Lwów : nakł. aut., 1878. – 57 s.
38. Dr. Antoni J. Józef Kraszewski i ks. Stanisław Choloniewski / Dr. Antoni J. // Przewodnik naukowy i literacki. – Lwów, 1878. – T. 5. – S. 323-340.
39. Dr Antoni J. Nowe opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1878. – [4], 381, [3] s.
40. Dr Antoni J. Opowiadania historyczne 1 / Dr Antoni J. – Wyd. 2., przejrz. przez aut. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1878. – [4], 333, [2] s.

41. Dr. Antoni J. Wycieczka do Kamieńca Podolskiego / Dr. Antoni J. (Józef Rolle) // Kłosy. – Warszawa, 1878. – Т. 26-27.
42. Ролле И. И. Популярная гигиена : курс лекций, прочитанных в православной духовной семинарии / И. И. Ролле // Подольские епархиальные ведомости. – 1879. – № 10/20. – С. 421-540.
43. Dr Antoni J Gawędy z przeszłości. 1 / Dr Antoni J. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1879. – [4], 314, [1] s.
44. Dr Antoni J Gawędy z przeszłości. 2 / Dr Antoni J. - Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1879. – [4], 294, [1] s.
45. Dr. Antoni J. Oprzysok (Opowieść zdarzeń prawdziwych) / Dr. Antoni J. // Przewodnik naukowy i literacki. – Lwów, 1879. – Т. I. – S. 156-210.
46. Dr. Antoni J. Wrażenia zwędrówki w 1879 roku / Dr. Antoni J. // Kłosy. – 1879. – Т. 28, 29.
47. Ролле И. Подольская старина. Журнал майора Пташинского конца XVIII в. / И. Ролле. – Каменец-Подольск, 1880. – 56 с. – (Окрема відбитка «Подольские епархиальные ведомости», 1800. № 23-37).
48. Ролле И. Популярная гигиена. Курс лекций, прочитанных в Подольской духовной семинарии / И. Ролле. – Каменец-Подольск, 1880. – 60 с. – (Окр. відб. «Подольские епархиальные ведомости». 1879, № 10-20).

49. Сборник сведений о Подольской губернии / сост. : И. И. Ролле и др. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1880. – 266 с.
50. Dr Antoni J. Zameczki podolskie na kresach multańskich / Dr Antoni J. – Wyd. 2 przer. i powiększ. przez aut. – Warszawa : Gebethner i Wolff ; Kraków : G. Gebethner i Spółka, 1880. – T. 1 : Kamieniec nad Smotryczem. – [4], 308, III, [2] s.
51. Dr Antoni J Zameczki podolskie na kresach multańskich / Dr Antoni J. – Wyd. 2 przer. i powiększ. przez aut. – Warszawa : Gebethner i Wolff ; Kraków : G. Gebethner i Spółka, 1880. – T. 2 : Kamieniec nad Smotryczem. – 304, II, [1] s.
52. Dr Antoni J. Zameczki podolskie na kresach multańskich / Dr Antoni J. – Wyd. 2 przer. i powiększ. przez aut. – Warszawa : Gebethner i Wolff ; Kraków : G. Gebethner i Spółka, 1880. – T. 3 : Żywaniec, Paniowce, Czarnokozińce, Bar, Mohylów, Szarogród. – 290, III, [2] s.
53. Dr. Antoni J. Historia starostwa Mukarowskiego / Dr. Antoni J. // Tygodnik Powszechny. – Warszawa, 1880. – № 44, 45.
54. Dr Antoni J Paniowce nad Smotryczem : z pięciu drzeworytami / Dr Antoni J. – Warszawa, 1880. – [2], 16 s.
55. Dr Antoniego J. Polonica : materiały do dziejów Polski w pismach rosyjskich (1700-1862) / Dr Antoniego J. – Kraków, 1879-1880. – [2], 668 s.
56. Dr Antoni J. Trzy opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1880. – [6] 200 s.

57. Dr. Antoni J. Kartka z dziejów Uniwersytetu Kijowskiego. Z pamiątek zmarłego kolegi (W. Rudnickiego) / Dr. Antoni J. // Kurier Polski. – 1881. – № 25-29.
58. Dr. Antoni J. Księga pamiątkowa majora A. Ptaszyńskiego 1769-1793 / Dr. Antoni J. – Kraków, 1881. – 53 s.
59. Dr. Antoni J. Aleksander Weryha Darowski / Dr. Antoni J. // Niwa. – 1882. – № 20-21.
60. Dr Antoni J. Czartoryscy i Repnin / Dr Antoni J // Opowiadania historyczne. Warszawa, 1882. – T. 1. – S. 227-268, [3]. – (Seria 3).
61. Dr. Antoni J. Czasowa Komisja Archeograficzna. Centralne Kijowskie Archiwum / Dr. J. Antoni // Tygodnik społeczno-polityczny "Kraj". – 1882. – № 14. – S. 2-6.
62. Dr Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1882. – T. 1. – [4], 268, [3] s. – (Seria 3).
63. Dr Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1882. – T. 2. – [4], 269, [2] s. – (Seria 3).
64. Dr Antoni J. Z przeszłości Polesia Kijowskiego : opowiadanie historyczne / Dr Antoni J. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1882. – [4], 86, [2] s.
65. Д-р Антоний И. Страшный Йосиф : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – Киев, 1883. – Т. VII, № 9/10. – С. 39-87.
66. Д-р Антоний И. Украинские женщины : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – Киев, 1883. – Т. VI, № 6. – С. 268-309.

67. Ролле И. И. О тифозной эпидемии в г. Каменце в феврале 1882 г. / И. И. Ролле. – Каменец-Подольск, 1883.
68. Dr Antoni J. Niewiasty kresowe : opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1883. – [4], 243, [2] s.
69. Dr Antoni J. Nowe opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Wyd. 2. – Lwów : Gubrynowicz i Schmidt, 1883. – [4], 322, [2] s.
70. Dr. Antoni J. Sobieski i kozacy / Dr. Antoni J. // Kłosy. – 1883. – T. 37.
71. Dr. Antoni J. Spis dzieł ks. Józefa Jabłonowskiego, wojewody nowogrodzkiego / Dr. Antoni J. // Przegląd Bibliograficzno-archeograficzny. – Warszawa, 1883. –145 s.
72. Dr. Antoni J. Sprawozdania literackie (Wydawnictwa kijowskiego centralnego archiwum 1869-1883) / Dr. J. Antoni // Tygodnik społeczno-polityczny "Kraj". – 1883. – № 26. – S. 7-9.
73. Ролле И. И. Проституция в городах Подольской губернии / И. И. Ролле // Архив судебной медицины. – Санкт-Петербург, 1984. – С. 102-132.
74. Dr Antoni J. Opowiadania / Dr Antoni J. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1884. – T. 1. – [4], 415, [2] s. – (Seria 4).
75. Dr Antoni J. Opowiadania / Dr Antoni J. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1884. – T. 2. – [4], 458, [1] s. – (Seria 4).
76. Dr. Antoni J. Opowiadania. Emir Rzewuski / Dr. Antoni J. – Warszawa, 1884. – S. 170-194.

77. Oświata na dawnich kresach (1795-1832) // Dr. Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr. Antoni J. – Lwów, 1884. – T. 1. – 320 s. – (Seria 4).
78. Материалы для истории Подольской губернии (1792-1796) / сост. : И. И. Ролле, М. И. Яворовский. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1885. – 226 с.
79. Ролле И. Жванец на Днестре / И. Ролле ; пер. с пол. И. Жака // Пятьдесят первый год существования Каменец-Подольской гимназии. – Каменец-Подольск, 1885. – С. 1-24.
80. Ролле И. А. 51-й год существования Каменец-Подольской мужской гимназии / И. А. Ролле. – Каменец-Подольск, 1885.
81. Dr. Antoni J. Opis dokumentów przechowywanych w archiwum Wileńskie do generał – gubernatorstwa / Dr. Antoni J. // Kraj. – 1885. – № 48.
82. Ролле И. Кармелюк / И. Ролле // Киевская старина. – 1886. – Т. 14, № 3. – С. 495-560.
83. Dr Antoni J. Jenerał Józef Orłowski / Dr Antoni J. – Warszawa : Wiek, 1886. – [6], 20 s., [1] k. tabl. : il.
84. Dr. Antoni J. Generał Józef Orłowski / Dr. Antoni J. // Kraj. – 1886. – № 11.
85. Dr. Antoni J. Szkicy i opowiadania / Dr. Antoni J. – Warszawa ; Kraków, 1886. – 465 s. – (Seria 5).

86. Chołoniewski Ks. S. Opis podróży kijowskiej odbytej w 1840 roku / Ks. S. Chołoniewski ; z rękopisy wydał. Dr Antoni J. – Lwów : Gubrynowicz i Schmidt, 1886. – [4], 155 s.
87. Д-р Антоний И. На шпаковом шляху. Рассказ из быта Подолии начала XVIII века : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – Киев, 1887. – Т. XVII., № 4. – С. 693-720.
88. Dr Antoni J Opowiadania historyczne / Dr Antoni J // Lwów : Gubrynowicz i Schmidt, 1887. – [4] 215 s.
89. Dr Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1887. – [4], 383, [1], III s. – (Seria 6).
90. Dr Antoniego J. Spuścizna po Humieckich u ściany multańskiej : opowiadanie / Dr Antoniego J. // Kronika Rodzinna. – Warszawa, 1887. – № 1. – S. 1-4 ; № 2. – S. 33-36 ; № 3. – S. 65-69.
91. Dr Antoni J. Szkice i opowiadania / Dr Antoni J. – Kraków ; Warszawa : Gebethner i Wolff, 1887. – [4], 465, [1], II s. – (Seria 5).
92. Dr. Antoni J. Z korespondencji J. I. Kraszewskiego / Dr. Antoni J. // Niwa. – 1887. – № 1-7.
93. Rolle J. A. Choroby psychiczne / J. A. Rolle. – Kraków, 1887.
94. Dr Antoni J O dziedziczności obłąkania / Dr Antoni J. – Kraków, 1889. – [2], 73 s.
95. D-r Antoni J. Zatarg wołyński 1859 r. / D-r Antoni J. // Przewodnik Naukowy. – Lwów, 1889. – T. 18. – S. 1-12.

96. Д-р Антоний И. Рассказ из быта Подолии нач. XVIII в. / Д-р Антоний И. ; пер. с пол. Е. Сецинского // Киевская Старина. – 1890. – Т. 30. – С. 476.
97. Dr Antoni J Z życia Zygmunta Krasieńskiego : pierwsza miłość i jeden z pierwszych przyjaciół / Dr Antoni J. – Kraków : Świata, 1890. – 48 s.
98. Dr Antoni J. Po inkursyi kozackiej : z wewnętrznych dziejów Braclawszczyzny / Dr Antoni J. – Kraków : nakł. Redakcyi Dwutygodnika "Świat", 1890. – 138 s.
99. Dr Antoni J. Z życia ormian kamienieckich w XVII – XVIII wieku / Dr Antoni J. // Swiat. – 1891. – № 12, 13, 14.
100. Dr Antoni J. Opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Lwów : Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, 1891. – [4], 340, [1] s. – (Seria 7).
101. Dr Antoni J. Sylwetki historyczne / Dr Antoni J. – Kraków : G. Gebethner i Spółka, 1892. – [4], 404, [1] s. – (Seria 8).
102. Dr. Antoni J. Z niedaliekiej przeszłości / Dr. Antoni J. // Dziennik Poznański. – 1892. – № 125.
103. Dr. Antoni J. Ostatni dragomani Rzeczypospolitej / Dr. Antoni J. // Świat. – 1892. – № 6-7.
104. Dr. Antoni J. Dwie gawędy z przeszłości / Dr. Antoni J. – Lwów, 1893. – 149 s.

105. Dr Antoni J Kobiety na dworze czechryńskim w drugiej połowie XVII wieku / Dr Antoni J // Biblioteka Warszawska. – Warszawa, 1893. – T. 7. – S. 41-63, 413-441 ; T. 8. – S. 84-107 .
106. Dr Antoni J Sylwetki i szkice historyczne i literackie / Dr Antoni J. – Kraków : G. Gebethner i Spółka, 1893. – [4], 385, [2] s. – (Seria 9).
107. Dr. Antoni J. Kobiety Czygyryńskiego dworu / Dr. Antoni J. // Sylwetki i szkice historyczne. – Kraków, 1893. – (Seria 9).
108. Антоний И. Женщины при Чигиринском дворе во второй половине XVII в. / И. Антоний // Киевская старина. – Киев, 1894. – № 2-3.
109. Dr Antoni J Chmielnicki w Czehrynie / Dr Antoni J // Przegląd Polski. – Kraków, 1896. – R. 30, t. 119, z. 8. – S. 359-384 .
110. Dr. Antoni J. Dwór Tulczyński / Dr. Antoni J. // Wybór Pism. – Kraków, 1966. – T. II.
111. Dr. Antoni J. Losy pięknej kobiety / Dr. Antoni J. // Wybór pism. – Kraków, 1966. – T. I.
112. Dr. Antoni J. Fatyma / Dr. Antoni J // Wybór pism. – Kraków, 1966. – T. I.
113. Ролле Ю. Ю. Гігієна і санітарія Кам'янця і Кам'яниччини в 50-60 рр. XIX століття / Ю. Ю. Ролле // Киевская старина. – Киев, 1985. – № 1. – С. 693-696.

114. Д-р Антоній Й. Фатальна красуня. Оповіді з минулого Поділля / Д-р Антоній Йосип ; пер. з рос. П. Гордійчука. – Вінниця, 1990. – 56 с.
115. Nowe opowiadania historyczne / Dr Antoni J. – Wyd. 3. – Lwow : Gubrynowicz i Schmidt, 1907. – [4], 322, [2] s.
116. Dr Antoni J. Zakładnicy lwowscy w r. 1672 / Dr Antoni J. – Warszawa : Ziarno, 1913. – 96 s.
117. Dr Antoni J. Losy pięknej kobiety / Dr Antoni J. – Warszawa, 1914. – 94 s.
118. Dr Antoni J Porwanie króla : opowiadanie historyczne / Dr Antoni J. – Warszawa : [1914]. – 103, [1] s. : il.
119. Д-р Антоній Й. Фатальна красуня / Д-р Антоній Йосип // Радянське Поділля. – 1991. – 12-18 лют.
120. Ролле И. Женщины при Чигиринском дворе во второй половине XVII в. / И. Ролле // Український історичний журнал. – 1991. – № 3. – С. 75-86 ; № 4. – С. 106-115.
121. Ролле А. Кохання вродливої грекині / А. Ролле // Україна. – 1991. – № 11. – С. 25-27 ; № 12. – С. 14-15 ; № 14. – С. 40-42.
122. Антоній И. Судьба красавицы: София Глявоне-Витте Потоцкая / И. Антоний. – Киев, 1993. – 52 с.
123. Ролле Й. Жінки при чигиринському дворі в другій половині XVII ст. / Й. Ролле. – Київ : Україна, 1994. – 58 с.

124. Ролле Ю. Кам'янець-Подільський / Ю. Ролле // Пам'ятки України. – 2000. – № 3-4. – С. 59.
125. Ролле Ю. Доля красуні (Софія Глявоне Вітте-Потоцька) / Ю. Ролле // Пам'ять століть. – 2003. – № 1. – С. 140.
126. Ролле А.-Ю. Останній Гірей / А.-Ю. Ролле // Пам'ять століть. – 2008. – № 4. – С. 186-202.
127. Ролле А.-Ю. Граф Редукс : оповідання з першої чверті 19-го століття / Антоній-Юзеф Ролле ; пер. з пол. В. Ганущак ; Клуб української інтелігенції ім. Богдана Лепкого. – Дрогобич : Відродження, 2008. – 420 с.
128. Ролле А. Й. Іван Богун – козацький полковник / Антоній-Йосип Ролле ; пер. з пол. І. Ремішевської ; упоряд. Д. Ващук, В. Кононенко ; НАН України, Ін-т історії України, КПНУ ім. Івана Огієнка. – Київ ; Кам'янець-Подільський, 2012. – 191, [24] с.
129. Вірші Юзефа Ролле / пер. з пол. Юлії Лискун // Край Кам'янецький. – 2023. – 21 верес., № 39. – С. 5.

Публікації про Доктора Антонія – Юзефа Ролле

ПУБЛІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

130. Дорошенко Д. Йосиф Ролле / Дорошенко Д. // Життя Поділля : незалежна демократична газета. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 4 лют., № 39. – С. 2.

131. Ролле Йосип Антоній // Українська Радянська Енциклопедія. – Київ : Гол. ред. УРЕ, 1963. – Т. 12 : Пряшів – Світлофор. – С. 340.
132. Сис Т. Дослідник Поділля / Т. Сис // Прапор Жовтня. – 1964. – 29 верес. – С. 4.
133. Тищенко В. І. Кармалюк в оцінці Й. Ролле / В. І. Тищенко // Матеріали другої Подільської іст.-краєзн. конф. – Львів : Каменяр, 1968. – С. 164-170.
134. Вініковецький С. Я. Ролле (Rolle) Антоній Йосип / С. Я. Вініковецький, В. П. Воловик // Радянська енциклопедія історії України: в 4-х т. / [редкол. : А. Д. Скаба (відповід. ред.) та ін.]. – Київ, 1972. – Т. 4: Розлив – Яцкевич. – С. 7-8.
135. Рябий М. Визначний історик Поділля [Йосип Ролле] / М. Рябий // Прапор Жовтня. – 1973. – 6 листоп., № 173. – С. 4.
136. Осетрова Г. Вулиця Карла Маркса, 4 (Будинок Йосипа Ролле) / Галина Осетрова // Прапор Жовтня. – 1983. – 20 серп. – С. 4.
137. Ролле (Rolle) Антоній Юзеф // Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / редкол. : О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – Київ : Гол. ред. УРЕ, 1983. – Т. 9 : Поплужне – Салуїн. – С. 448.
138. Мазурик Є. В. Йосип Ролле як лікар і соціал-гігієніст / Є. В. Мазурик // VII Подільська іст.-краєзн. конференція : тези доп. – Кам'янець-Подільський, 1987. – С. 211-213.
139. Ролле Антоній Юзеф // Український радянський енциклопедичний словник : в 3-х т. / редкол. : Бабичев Ф. С. (гол.

ред.) та ін. – Вид. друге. – Київ : Гол. ред. УРЕ, 1987. – Т. 3 :
Портулак – Ї. – С. 118.

140. Тарасов Ю. М. Історія Поділля в працях А. Ролле / Ю. М. Тарасов // Тези доп. VII Подільської істор.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський, 1987. – С. 5-6.
141. Тищенко В. І. Кармалюк в оцінці Й. Ролле / В. Тищенко // VII Подільська іст.-краєзн. конференція : тези доп. – Кам'янець-Подільський, 1987. – С. 164–170.
142. Щепанський С. Поважати скарби вчив ... [Йосип Ролле] / С. Щепанський // Прапор Жовтня. – 1987. – 11 черв. – С. 3-4.
143. Шульга І. Передмова [Йосип Ролле] / І. Шульга // Ролле А. Й. Фатальна красуня. Оповіді з минулого Поділля / Антоній Йосип Ролле ; пер. з рос. П. Гордійчука. – Вінниця, 1990. – С. 3-8.
144. Мазурик Є. Не проміняв Поділля на Варшаву [Йосип Ролле] / Є. Мазурик // Край Кам'янецький. – 1991. – 15 серп., № 98. – С. 3.
145. Петров Л. О. Немирівська гімназія / Л. О. Петров // Тези доповідей 10-ї Вінницької обласної іст.-краєзн. конференції. – Вінниця, 1991. – С. 68.
146. Мазурик Є. В. Йосиф Ролле – видатний лікар і історик медицини Поділля / Є. В. Мазурик // Науково-практична конф. «Культура України і слов'янський світ» : тези доп. і повідомл. В 2-х ч. – Київ ; Кам'янець-Подільський, 1992. – Ч. 2. – С. 84-86.

147. Прокопчук В. С. Перший з краєзнавців Поділля // Подільські вісті. – 1992. – 16 листоп.
148. Роле Антоній // Митці України : енциклопедичний довідник / [упоряд. : М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького]. – Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1992. – С. 499.
149. Ролле Йосип Йосипович // Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст. : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 331-333.
150. Батько і син Ролле // Подолянин. – 1994. – 22 січ. – С. 4.
151. Прокопчук В. С. Краєзнавець Йосип Ролле / В. С. Прокопчук // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (9-11 верес. 1994 р., м. Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 20-23.
152. Прокопчук В. С. Краєзнавець Йосип Ролле / В. С. Прокопчук // Майбуття. – 1994. – № 11. – С. 11-12.
153. Щепанський С. Пам'яті Йосипа Йосиповича Ролле / С. Щепанський // Кам'янець-Подільський вісник. – 1994. – 22 січ. – С. 4.
154. Мазурик Є. В. Йосип Ролле як лікар і соціал-гігієніст / Є. В. Мазурик // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції : конф. присвяч. 50-річчю Перемоги у ВВВ / Кам.-Под. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затонського, Хмельн.

- обл. управл. культури, Хмельн. обл. організ. Всеукр. спілки краєзнавців, Хмельн. ОУНБ ім. М. Островського. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 211-213.
155. Розвиток краєзнавства в другій половині XIX – на початку XX століття [Йосип Ролле] // Прокопчук В. С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність / В. С. Прокопчук. – Київ : Рідний край, 1995. – С. 30-34.
156. Мазурик Є. Соціально-гігієнічна діяльність Йосипа Ролле / Євген Мазурик // Подолянин. – 1996. – 1 черв., № 22. – С. 4.
157. Баженова С. Е. Й. Й. Ролле і Товариство подільських лікарів / С. Е. Баженова // Поділля і Південно-Східна Волинь в роки визвольної війни українського народу середини XVII століття : матеріали Всеукр. іст.-краєзн. наук. конференції. – Стара Синява : Поділля, 1998. – С. 270-273.
158. Баженова С. Е. Ю. А. Ролле. Сторінки життя та творчості / Баженова С. Е. // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / Мін-во освіти України, Кам.-Под. держ. пед. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 1. – С. 191-197.
159. Баженова С. Е. Роль польської історичної науки у розвитку поділлєзнавства другої половини XIX ст. : (на прикладі творчості Й. А. Ролле) / С. Е. Баженова // Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 2. – С. 26-31.

160. Головка В. О. Академік Йосип Ролле – лікар соціал-гігієніст / В. О. Головка // Актуальні питання медицини : матеріали республіканської наук.-практ. конф. – Хмельницький, 1998.
161. Баженова С. Е. Волинь у творчості Й. Й. Ролле / С. Е. Баженова // Бердичівська земля в контексті історії України: наук. зб. «Велика Волинь : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині». – Житомир : М.А.К., 1999. –Т. 19. – С. 45-46.
162. Баженова С. Е. Твори Й. Й. Ролле – як джерело до вивчення історії Поділля та Волині / С. Е. Баженова // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки : зб. наук. праць за матер. міжнар. наук. конф. – Хмельницький : Поділля, 1999. – С. 50-57.
163. Не проміняв Поділля на Варшаву // Мазурик Є. В. Нариси про минуле і сьогодення медицини Кам'янець-Подільського та Хмельниччини / Є. В. Мазурик. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1999. – С. 53-55.
164. Пажимський О. М. Антоній Юзеф Ролле / О. М. Пажимський // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук. конф., (23-24 черв. 1999 р.). – Хмельницький : Поділля, 1999. – С. 511-518.
165. Прокопчук В. С. Йосиф Ролле – краєзнавець Поділля / В. С. Прокопчук // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук. конф., (23-24 черв. 1999 р.). – Хмельницький : Поділля, 1999. – С. 496-506.

166. Ульяновський В. «Ранній» Антонович / В. Ульяновський // Київська старовина. – Київ, 1999. – № 2.
167. Баженова С. Е. Життя і творчість Юзефа Антонія Ролле в працях учених і краєзнавців останньої чверті ХІХ-ХХ ст. / С. Е. Баженова // Питання історії України : зб. наук. статей. – Чернівці : Золоті литаври, 2000. – С. 386–399.
168. Баженова С. Е. «Популярна гігієна» Й. Й. Ролле – як джерело вивчення природних умов та соціально-економічного становища Поділля другої половини ХІХ ст. / С. Е. Баженова // Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : КПДУ, 2000. – Т. 4 (6). – С. 29-32.
169. Пламєницька О. Невідома монографія Юзефа-Аполлінарія Ролле з історії Кам'янця на Поділлі / Пламєницька Ольга // Пам'ятки України. Історія та культура : наук. часопис. – 2000. – № 3-4. – С. 57-58.
170. Баженова С. Е. «Замки подільські на молдавському Прикордонні» Юзефа Антонія Ролле як джерело до вивчення середньовічної історії Правобережної України / С. Е. Баженова // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології : зб. наук. праць / Чернівецький нац. ун-т. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – Т. 1. – С. 154-159.
171. Баженова С. Е. Товариство подільських лікарів і Юзеф Антоній Ролле / С. Е. Баженова // Наукові праці

- Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : КПДУ, 2001. – Т. 5 (7). – С. 22-27.
172. Баженова С. Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість : монографія / С. Е. Баженова. – Кам'янець-Подільський : Центр Поділлєзнавства, 2001. – 224 с.
173. Йосип Йосипович повертається // Подолянин. – 2001. – 31 серп. – С. 5.
174. Подолинний А. М. Ролле Антоній-Йосип / А. М. Подолинний // З-над Божої ріки : літ. біобібліогр. слов. Вінниччини. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця, 2001. – С. 291.
175. Баженова С. Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість : монографія / С. Е. Баженова. – Вид. 2-ге, доп. – Кам'янець-Подільський : КПДУ, 2002. – 180 с.
176. Азарський І. М. Йосип Ролле / І. М. Азарський // Народовладдя. – 2003. – 11 жовт.
177. Баженова С. Е. Йосип Ролле – представник «української школи» в польській літературі 60-х–початку 90-х рр. ХІХ ст. / С. Е. Баженова // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту. ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 196-203. – (Серія : Історія).
178. Йосип Йосипович (Юзеф Антоній) Ролле: історик, письменник, медик, громадський діяч // Завальнюк О. М. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського : історичні науки /

Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – Вип. 1. – С. 57-59.

179. Баженова С. Е. Кам'янець-Подільський у творчості представника «української школи» в польській літературі 60–початку 90-х рр. ХІХ ст. Йосипа Ролле / С. Е. Баженова // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність : зб. наук. праць за підсумками міжнар. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський : КПДУ, 2004. – С. 147-149.
180. Олійник І. Юзеф Антоній (Йосип Йосипович) Ролле як етнограф Поділля / І. Олійник // Народна культура Поділля в контексті національного виховання : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2004. – С. 322-335.
181. Осетрова Г. Будинок Йосипа Ролле в Кам'янці-Подільському / Галина Осетрова // Молода нація : альманах. – 2004. – № 4. – С. 28-33.
182. Баженова С. Е. «Історичні оповідання» Ю. Ролле – джерело до вивчення історії України / С. Е. Баженова // ІІ Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку», м. Кам'янець-Подільський, 2003 р. : доп. та повідом. – Кам'янець-Подільський ; Київ ; Нью-Йорк ; Острогоз : НАУОА, 2005. – Т. 1. – С. 323-326.
183. Осетрова Г. Будинок Йосипа Ролле / Галина Осетрова // Подільянин. – 2005. – 12 серп.– С. 6.

184. Прокопчук В. С. Кам'янець-Подільський та Поділля в працях Йосипа Ролле / В. С. Прокопчук // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність : зб. наук. пр. за підсумками 2 Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 трав. 2005 р. / МОН України, Виконком Кам.-Под. міськради, Кам.-Под. держ. ун-т [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : КПДУ, 2005. – С. 113-118.
185. Ролле Йосип Йосипович // Гальчак С. Краєзнавці Вінниччини. Біографії. Бібліографія. – Вінниця : Книга-Вега, 2005. – С. 163-164.
186. Баженова С. Е. Ю. Ролле: перехрестя доріг / С. Е. Баженова, В. Гурський, Ю. І. Крашевський // Друга Могилів-Подільська краєзн. конференція. – Могилів-Подільський ; Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – С. 222-224.
187. Дерев'янки : (про перебування в селі Й. Й. Ролле) // Нагребецький А. Н. Шлях крізь віки. Нариси історії навчальних закладів Шаргородщини / А. Н. Нагребецький. – Вінниця, 2006. – С. 167-175.
188. Домірак Ю. Громадський діяч Поділля Й. Й. Ролле (1830-1894) / Ю. Домітрак // Національно-культурний аспект вивчення україністики і полоністики : матеріали Міжнар. студ. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 222-227.

189. Колесник В. Ролле Юзеф Аполінарій / В. Колесник // Відомі поляки в історії Вінниччини : біографічний словник. – Вінниця : Розвиток, 2007. – С. 640-646.
190. Батирєва І. М. Дослідження етнографії й фольклору Поділля 19 ст. представниками польської інтелігенції [Й. Й. Ролле] / І. М. Батирєва // Вісник інституту історії, етнології і права : [зб. наук. праць] / ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – Вип. 7. – С. 76-79.
191. Нагребецький А. Загадковий «лікар Антоній-1» / А. Нагребецький // Пульсуючі джерела. – 2009. – 24 січ. – С. 1.
192. Баженова С. Е. Ю. Й. Сіцинський та Ю. А. Ролле / С. Е. Баженова // Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Сіцинського та Володимира Січинського : зб. матеріалів Міжнар. наук.-краєзн. конф., присвяч. 150-річчю від дня народження Ю. Сіцинського і 115-річчю від дня народження В. Січинського / КПНУ ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. Івана Огієнка, 2010. – С. 122-125.
193. Будзей О. Дитинство та юність Юзефа Ролле / Олег Будзей // Подолянин. – 2010. – 24 верес., № 39. – С. 11. (До 180-річчя від дня народження Юзефа Ролле (1830-1894).
194. Ролле Йосип Йосипович (Антоній-Йосип) // Гальчак С. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі ХІХ–поч. ХІ ст. / С. Гальчак. – Вінниця, 2011. – С. 670–671.

195. Єсюнін С. Юзеф Ролле: лікар та історик Поділля / С. Єсюнін // Незнане Поділля. – Городок, 2012. – С. 71-74.
196. Лісевич І. Ролле Юзеф-Антоній // Енциклопедія історії України. У 10 т. / [редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.] ; Ін-т іст. України НАН України. – Київ : Наукова думка, 2012. – Т. 9 : Прил – С. – С. 276.
197. Ролле (є) Йосип (Юзеф) Антоній (1830-1894) // Медицина в Україні : біобібліогр. слов. / авт.-упоряд. С. М. Булах, М. М. Гайдучок, Л. Б. Долинна [та ін.]; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ : СПД Коляда О. П., 2012. – Вип. 2 : Друга половина ХІХ – початок ХХ століття. Літери Л – С. – С. 221-222. – (Медична біографістика).
198. Будзей О. Роль Ролле: батько чи дід? / О. Будзей // Подолянин. – 2013. – 15 верес., № 11.
199. Добровольський В. Повернення із забуття (Й. Ролле) / В. Добровольський // Подільські вісті. – 2013. – 30 лип. – С. 6.
200. Осетрова Г. Будинок Йосипа Ролле / Галина Осетрова // Кам'янець-Подільський вісник. – 2013. – 31 трав., № 22. – С. 15.
201. Петрук Л. Свій серед чужих, чужий серед своїх [Йосип Ролле] / Л. Петрук // Кам'янець-Подільський вісник. – 2013. – 22 берез., № 12.
202. Підгірна Л. Йосип Ролле. Громадянин нашого міста / Лариса Підгірна // Ключ. – 2013. – 1 берез. – С. 7.

203. Підгірна Л. Йосип Ролле. Громадянин нашого міста / Лариса Підгірна // Promo Lux. – 2013. – Січень, № 5. – С. 12.
204. 120 років з дня смерті Йосипа (Юзефа) Антонія Ролле // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2014 року : хронол. довід. / уклад. : О. Ю. Антонюк, Г. М. Авраменко. – Вінниця, 2013. – С. 31–32.
205. Баженова С. Перший з краєзнавців Поділля : до 185-річчя від дня народження Юзефа Антонія (Йосипа Йосиповича) Ролле / С. Баженова // Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2015 рік : рек. бібліогр. довід. / уклад. В. О. Мельник. – Хмельницький, 2014. – С. 137-140.
206. Баженова С. Е. Уродженець Шаргородщини історик, письменник, лікар Й. Й. Ролле / С. Е. Баженова // Перша Шаргородська наук. іст.-краєзн. конференція : матеріали конф., 17-18 жовт. 2014 р. / голова редкол. С. Д. Гальчак. – Вінниця, 2014. – С. 174–178.
207. Гаврищак І. Юзеф Антоній Ролле: лікар, письменник, історик / І. Гаврищак, О. Проців // Медична академія. – 2014. – 11 груд., № 23. – С. 11.
208. Даниляк П. Служив із честю рідному краю : [до 120-х роковин смерті Й. Ролле] / П. Даниляк // Дунаєвецький вісник. – 2014. – 29 січ.
209. Кароєва Т. Р. Юзеф Антоній Аполлінарій (Йосип Йосипович) Ролле : до 185-річчя від дня народження польського історика, лікаря, письменника, громадського діяча (26.09.1830-21.01.1894)

/ Т. Р. Кароєва // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2015 року : хронол. довід. / уклад. : О. Ю. Антонюк, Г. М. Авраменко. – Вінниця, 2014. – С. 223-226.

210. Нагребецький А. Н. Слава шаргородців – слава України / А. Н. Нагребецький // Перша Шаргородська наук. іст.-краєзн. конференція : матеріали конф., 17-18 жовт. 2014 р. / голова редкол. С. Д. Гальчак. – Вінниця, 2014. – С. 185-188.
211. Баженова С. Й. Й. Ролле – один з фундаторів наукового поділлязнавства / С. Баженова // Краєзнавець Хмельниччини : наук.-краєзн. зб. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 8. – С. 105-108.
212. Волкова В. Юзеф Ролле: лікар, письменник, історик / В. Волкова // Край Кам'янецький. – 2015. – 18 груд. – С. 5.
213. Лікар Йосип Ролле — краєзнавець, історик, письменник : рекомендаційний біобібліограф. список / уклад. : О. А. Юрчишина. – Вінниця, 2015. – 16 с.
214. Нагнибіда Р. В. Турки на Поділлі очима Юзефа Ролле: нові подробиці та уточнення / Р. В. Нагнибіда // Хмельницькі краєзнавчі студії : наук.-краєзн. зб. – Хмельницький, 2015. – Вип. 2.
215. Поляк, який присвятив життя Поділлю // Ключ. – 2015. – 24 квіт., № 16. – С. 6.

216. Баженова С. Е. Юзеф Ролле і Україна : монографія / С. Е. Баженова. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2016. – 200 с.
217. Будзей О. Грушевський – рецензент Ролле й Сіцінського / Олег Будзей // Подолянин. – 2016. – 23 верес., № 39. – С. 6.
218. Лісевич І. Т. Ролле (Rolle) Юзеф-Антоній / І. Т. Лісевич // Україна в міжнародних відносинах : енциклопед. словник-довідник / відп. ред. М. М. Варварцев. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2016. – Вип. 6, Біографічна частина : Н-Я. – С. 157-158.
219. Катеринич А. На хуторі знаменитого Ролле / Антоніна Катеринич // Вінничина. – 2017. – 29 лист. – С. 3.
220. Баженова С. Е. «Син подільської землі, минуле її любив, вивчав і описував, а скарби її поважати вчив» : (До 190-річчя від дня народження відомого історика, письменника, лікаря Й. Й. Ролле) / Баженова С. Е., Баженов Л. В. // Хмельницькі краєзнавчі студії. – Хмельницький, 2020. – Вип. 27. – С. 30-37.
221. Історичний нарис Юзефа Аполінарія Ролле / пер. з пол. Надія Пашкова, Ольга Пламенницька // Край Кам'янецький. – 2022. – 20 жовт., № 43. – С. 5.
222. Лискун Ю. Схиляю голову перед величчю Юзефа Ролле / Юлія Лискун // Край Кам'янецький. – 2022. – 20 жовт., № 43. – С. 5.

223. Лискун Ю. Будинок Ролле на Татарській, 4 / Юлія Лискун // Край Кам'янецький. – 2023. – 26 жовт., № 44. – С. 5.
224. Пустиннікова І. Ролле: психіатр Юзеф Аполінарій та історик Антоній / Ірина Пустиннікова // Подолянин. – 2023. – 14 верес., № 37. – С. 4.
225. Вінніченко О. Щось з'являється, щось занепадає, і лише душа живе вічно [Юзеф Ролле] / Олександр Вінніченко // Край Кам'янецький. – 2024. – 18 січ., № 3. – С. 4.
226. Лискун Ю. З архіву родини Ролле / Юлія Лискун // Край Кам'янецький. – 2024. – 12 верес., № 37. – С. 4.
227. Лискун Ю. Серце для Бога або Паскалія для Ролле / Юлія Лискун // Край Кам'янецький. – 2024. – 26 верес., № 39. – С. 5. (до 195-річчя від дня народження Ю. Ролле).
228. Лискун Ю. Юзефа Ролле поховано у Зіньківцях / Юлія Лискун // Край Кам'янецький. – 2024. – 18 січ., № 3. – С. 4.

ПУБЛІКАЦІ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

229. Dr. Antoni J. [Rolle]. Wielka prywata // Trzy opowiadania historyczne. – Lwów, 1880. – S. 51-130.
230. Korotyński W. Antoni Józef Rolle (Dr. Antoni J.) / Korotyński Wincenty // Tygodnik Powszechny. – 1881. – 27 marca, № 169. – S. 194 ; 15 Maja, № 20. – S. 306-307; 22 Maja, № 21. – S. 325-326.

231. Pług A. Dr. Antoni Józef Rolle / Pług Adam // Kłosa. – 1881. – 7 (19) kwietnia, № 929. – S. 246-247, 250; 14 (26) kwietnia, № 930. – S. 261-262.
232. Gliński H. Antoni Józef Rolle (Dr. Antoni J.): szkic biograficzny / Gliński Henryk // «Gwiazda». Kalendarz Petersburski, premjowy, illustrowany, literacki, społeczny i informacyjny. Na rok zwyczajny 1882 / pod redakcją Henryka Glińskiego. – Petersburg, 1882. – S. 42-48.
233. Pług A. (Pietkiewicz). Antoni Józef Rolle / Adam Pług // Kłosa. – Warszawa, 1883. – № 929, 930.
234. Rolle Antoni Józef // Kościński S. Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej / Stanisław Kościński. – Warszawa, 1883. – S. 422-423.
235. Nowicki A. Najnowsze szkice i sprawozdania historyczne D-ra Antoniego J. / A. Nowicki // Życie. – Warszawa, 1888. – № 10-11.
236. Антонович В. Иосиф Иосифович Ролле : (некролог) / В. Антонович // Киевская старина : ежемесячный истор. журн. – Киев, 1894. – Т. 44, № 2. – С. 305-310.
237. Сецинский Е. И. Доктор И. И. Ролле : (некролог) / Сецинский Е. И. // Подольские епархиальные ведомости. – 1894. – № 4. – С. 448-449.

238. Antoni Józef Rolle // Kwartalnik Historyczny. Organ Towarzystwa Historycznego. Rocznik VIII. – Lwów, 1894. – S. 385-387.
239. Bartoszewicz K. Dr. Antoni J. Rolle i jego działalność literacka / Bartoszewicz Kazimierz // Kraj : Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie. – 1894. – 21 stycznia (2 lutego), № 3. – S. 1-3.
240. Dr. Antoni Józef (Dr. Antoni J.) // Czas. – Kraków, 1894. – 25 stycznia, № 19. – S. 2-3.
241. Dr. Antoni Józef (Rolle) // Tygodnik Powszechny. – Warszawa, 1894. – № 20.
242. H. Św. Ś. p. Dr. Antoni Józef Rolle // Nowiny Lekarskie. – Poznań. – 1894. – № 2. – S. 114-115.
243. Prz. Kamieniec podolski, 30 stycznia (Dr. Józef Rolle) // Kraj : Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie. – 1894. – 11 (23) lutego, № 6. – S. 22.
244. Нейман Ц. Г. Памяти Иосифа Иосифовича Ролле / Ц. Г. Нейман // Сборник протоколов Общества подольских врачей за 1893-1894 гг. – Каменец-Подольский, 1895. – С. 99-107.
245. Podolanin. Dr. Józef Rolle (Antoni J.) (Wspomnienie) // Świat. – 1895. – 15 marca, № 3. – S. 138-140.
246. Świącicki H. Ś.p. dr. Antoni Rolle / Świącicki H. // Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. – 1895. – T. 21. – S. 512.

247. Коллекция доктора Ролле в Каменец-Подольском // Археологические известия и заметки. – Санкт-Петербург, 1897. – Т. 2. – С. 112.
248. Ролле Иосиф Иосифович // Энциклопедический словарь / изд. : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Санкт-Петербург : Типо-Лит. И. А. Ефрона, 1899. – Т. XXVII : Розавен-Репа. – С. 40.
249. Rolle Antoni Józef // Encyklopedia Powszechna S. Orgelbranda. – Warszawa, 1902. – Т. XIII : Rohatyn-Sovereign. – S. 8.
250. Ролле, Иосиф Иосифович // Большая Энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний / под ред. С. Н. Южакова. – Санкт-Петербург, 1904. – Т. 16 : Пуль-Саль. – С. 414.
251. Сецинский Е. И. Хронологический список трудов И. И. Ролле / Е. И. Сецинский // Труды Подольского церковного историко-археологического общества / под ред. Сецинского Е. И., Яворовского Н. И. – Каменец-Подольск, 1904. – Вып. 10. – С. 517-527.
252. Яворовский Н. Воспоминания об Иосифе Иосифовиче Ролле / Н. Яворовский // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск, 1904. – Вып. 10. – С. 506-517.
253. Doctor Antoni J. (Józef Antoni Rolle) // Kraushar A. Obrazy i wizerunki historyczne / Kraushar Alexander. – Warszawa, 1906. – S. 383-391.

254. Zebrowska K. Działalność historyczna D-ra Antoniego J. / K. Zebrowska. – Lwów, 1914. – 52 s.
255. Talko-Hryniewicz J. Ostatni z dawnych lekarzy kresowych. Dr. Józef Rolle (D-r Antoni J.) w setną rocznicę Jego urodzin (1830-1930) / Talko-Hryniewicz J. // Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego. – Wilno, 1930. – Czerwiec-lipiec, Zeszyt. – S. 207-231; Zeszyt 3. – S. 88-92 ; lipiec-październik, Zeszyt 4-5. – S. 312-334.
256. Nastyńska M. Działalność naukowa Józefa Rolle / M. Nastyńska // Sprawy PAN. – Warszawa, 1951. – № 3. – S. 12-135.
257. Отамановский В. Д. И. И. Ролле и Ю. Ю. Талько-Гринцевич (к истории русско-польских научных связей) / В. Д. Отамановский // Советское здравоохранение. – 1962. – № 8. – С. 75-77.
258. Zakrzewski T. Antoni Rolle / T. Zakrzewski // Wiadomości lekarski. – Warszawa, 1962. – № 3-4. – S. 112-118.
259. Zawadzki W. D-r A. J. Rolle / Władysław Zawadzki // Antoni J. Rolle. Wybór pism : w 3 t. / Antoni J. Rolle. – Kraków, 1966. – T. 1. – S. 6-22.
260. Wacek S. Niecouwagoo życiorysied-ramedycyny Józefa Rolle / S. Wacek // Archiw historyczno-medyczny. – Warszawa, 1967. – № 2. – S. 124-130.
261. Karkowski B. Rolle Antoni Józef / Karkowski Bogumił // Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa ; Łódź : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972. – S. 761.

262. Мазурик Е. В. Социально-гигиеническая деятельность Иосифа Ролле / Е. В. Мазурик // Советское здравоохранение. – 1973. – № 1. – С. 78-81.
263. Rolle Antoni Józef (1830-1894) // Literatura pozytywizmu i Młodej Polski / oprac. zesp. pod kier. Z. Szweykowskiego, J. Maciejewskiego. – Warszawa : Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”, 1977. – Т. 15, Hasła osobowe M-Ś. – S. 453-459.
264. Wacek S. Sytuacja zdrowotna Podola w swietle pism d-ra medycyny Józefa Rollego / S. Wacek // Kultura i Społeczeństwo. – Warszawa, 1981. – № 1. – S. 55-56.
265. Ефименко А. Очерк истории Правобережной Украины по И. Ролле / А. Ефименко // Киевская старина. – 1894. – № 10-12; 1895. – № 4-5.
266. Ефименко А. Очерки истории Правобережной Украины (по И. Ролле) : отгиск из журнала «Киевская старина» / А. Ефименко. – Киев : Типогр. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. – 174 с.
267. Leksykon psychiatrii / Puzyński S. (red.). – Warszawa : PZWL, 1993. – S. 410, 556.
268. Социально-гигиеническая деятельность Иосифа Ролле // Мазурик Є. В. Нариси про минуле і сьогодення медицини Кам'янець-Подільського та Хмельниччини / Є. В. Мазурик. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1999. – С. 46-52.

269. Сикора Е. Ролле Юзеф-Аполлинарий (псевдоним Доктор Ю. Антоний) / Е. Сикора // Лица Каменца-Подольского. – Харьков, 2010. – С. 309-312.
270. Towpik E. Józef Apolinary Rolle, lekarz i dziejopis kresowy / Towpik Edward // Akapit : rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. – 2014. – Т. 9. – S. 51-59.
271. Makarewicz L. Nie tylko "ogniem i mieczem" : w kręgu anegdot Antoniego Józefa Rollego / Makarewicz Leszek // Radzyński Rocznik Humanistyczny. – 2017. – Т. 15. – S. 221-243.

Архівні джерела

272. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника. – Ф. «Ф. Чоловський». – Спр. 113378. – 226 арк.
273. ДАЖО (Державний архів Житомирської області). – Ф. 178. – Оп. 51. – Спр. 155. – Арк. 169 зв.
274. ДАХМО (Державний архів Хмельницької області). – Ф. 17. – Оп. 1. – Спр. 183.
275. ДАХМО. – Ф. 83. – Оп. 1. – Спр. 2.
276. ДАХМО. – Ф. 83. – Оп. 1. – Спр. 3.
277. ДАХМО. - Ф. 249. - Оп. 1. - Спр. 3195. – 10 арк.
278. ДАХМО. – Ф. 682. – Оп. 2. – Спр. 930.

279. ДАХМО. – Ф. 682. – Оп. 2. – Спр. 931.
280. ДАХМО. – Ф. 685. – Оп. 1. – Спр. 990.
281. ДАХМО. – Ф. 685. – Оп. 2. – Спр. 928.
282. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України : міжархівний довідник / Держ. архів. служба України, УНДІ архівної справи та документознавства. – Київ, 2013. – – (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники).
- Т. 8 : Метричні книги у фондах Державного архіву Хмельницької області, Кн. 2 / упоряд. : С. Зворський, В. Патик. – 2013. – 386 с.
- Т. 9 : Метричні книги у фондах Державного архіву Житомирської області. Кн. 2 / упоряд. : М. Горбатюк (кер.), С. Зворський, А. Титаренко. – 2018. – 842 с.
283. Інститут рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського. – Ф. Х, 18117-18118. – Од. зб. 2. – Арк. 78.
284. Київський центральний Архів давніх актів 1852-1943 : зб. документів у двох томах. – Київ, 2002. – Т. 1 : 1852-1921. – 453 с.
285. КПМДА. – Ф.228. – Оп.1. – Спр. 4098. – Арк.2-5, 16-18, 25-80.
286. КПМДА. – Ф.228. – Оп.1. – Спр. 5305. – Арк.39-75.

Вебліографія

ТВОРІВ Д-РА АНТОНІЯ- ЮЗЕФА

287. Д-р Антоний И. Савва Чаленко : (из истории гайдамащины пришлого века) : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – Киев, 1887. – Т. XIX, № 11. – С. 471-490. – Режим доступа к журн.
[:https://iht.knu.ua/library/kievskaya_starina/kievskaya_starina_1887_11.pdf](https://iht.knu.ua/library/kievskaya_starina/kievskaya_starina_1887_11.pdf). – Назва з екрана.
288. Д-р Антоний И. Судьба красавицы (София Глявоне-Витте-Потоцкая) : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – 1887. – № 1. – С. 99-138. – Режим доступа : [https://iht.knu.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-1-B-\(2864-2903\).pdf](https://iht.knu.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-1-B-(2864-2903).pdf). – Назва з екрана.
289. Д-р Антоний И. Иван Подкова : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – Киев, 1885. – Т. XIII, № 10. – С. 243-276. – Режим доступа : [https://iht.knu.ua/library/ks/1885/pdf/kievskaya-starina-1885-10-F-\(9875-9908\).pdf](https://iht.knu.ua/library/ks/1885/pdf/kievskaya-starina-1885-10-F-(9875-9908).pdf). – Назва з екрана.
290. Д-р Антоний И. Побожье в XVII и XVIII вв. : к истории польского землевладения в Брацлавщине : пер. с пол. / Д-р Антоний И. // Киевская старина. – Киев, 1890. – № 6-12. – С. 303-316. – Режим доступа : [https://iht.knu.ua/library/ks/1890/pdf/kievskaya-starina-1890-11-B-\(2326-2339\).pdf](https://iht.knu.ua/library/ks/1890/pdf/kievskaya-starina-1890-11-B-(2326-2339).pdf). – Назва з екрана.
291. Д-р Антоній Й. Історія околичної шляхти в Овруцькому повіті / Д-р Антоній Й. ; пер. з пол. Сергія Гераймовича. – Варшава, 1881.

– 20 с. – Режим доступу :
<https://www.ovruch.info/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f-%d0%be%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%88%d0%bb%d1%8f%d1%85%d1%82%d0%b8-%d0%b2-%d0%be%d0%b2%d1%80%d1%83%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%bc/>. – Назва з екрана.

292. Ролле И. И. Женщины при Чигиринском дворе во второй половине XVII века / И. И. Ролле // Український історичний журнал. – 1991. – № 3. – С. 75-86. – Режим доступу : <http://history.org.ua/JournALL/journal/1991/3/10.pdf>. – Назва з екрана.
293. Artykuły historyczne do dziejów oblężenia i zdobycia Kamieńca przez Turków w 1672 r. : Rękopisy 1891 Dr Antoni J // Katalog rękopisów. – 1966. – T. 5. – S. 259. – URL : <https://polona.pl/preview/6d1336b2-ba81-4f92-bfc3-48fb39d50b1a>
294. Dr Antoni J „Karmianiuk znakomity opryszek podolski od r. 1812 do r. 1835 (Opowieść na aktach urzędowych oparta spisana przez J[ózefa Antoniego] Rollego)” : Rękopisy. – URL : <https://polona.pl/item-view/f5d266d7-f0bc-43a5-a65a-205287a5f095?page=0>.
295. Dr Antoni J Dziedzictwo humańskie : notatki monograficzne. 1 / Dr Antoni J. – URL : <https://polona.pl/item-view/9f1af75f-dc6c-4847-83a8-9f68ca4b4012?page=4>.

296. Dr Antoni J Dziedzictwo humańskie : notatki monograficzne. 2 / Dr Antoni J. – URL : <https://polona.pl/item-view/03093648-f565-422e-acb8-964725f442a6?page=0>.
297. Dr Antoni J. Dzieje osadnictwa tatarskiego na wołoskiem pograniczu / Dr Antoni J. // Biblioteka Warszawska. – 1892. – URL : <https://polona.pl/item-view/ab202abd-1649-4729-a0bd-557fcf388c1c?page=2>.
298. Dr. Antoniego J. Dzieje szlachty okolicznej w Owruckim powiecie / Dr. Antoniego J. // Biblioteka Warszawska : Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. – Warszawa, 1881. – T. 2. – S. 19-39. – URL : <https://drive.google.com/file/d/1oEbeSQN75AfczvYKKsX1JHqqQJ3AOxI/view/>. – Назва з екрана.
299. Józef Apolinary Rolle – publikacje i rękopisy / Polona – polska biblioteka cyfrowa. – URL : <https://polona.pl/sets?searchCategory=objectSets&page=0&size=24&sort=RELEVANCE&searchLike=Antoni%20Rolle>.

ПРО Ю. РОЛЛЕ

300. Антоній Роле // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B9%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D0%B5>. – Назва з екрану.

301. Антоній Роле / Вікіпедія Українська. – Режим доступу : https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D0%B5.html. – Назва з екрану.
302. Відомі мешканці Кам'янця-Подільського – Юзеф Аполінарій Ролле (Józef Apolinary Rolle) / Старий Новий Кам'янець. – URL : <https://www.facebook.com/share/p/18MA8FQodD/>. – Назва з екрану.
303. Гулько С. Вплив поляків на розвиток культури на Поділлі / Світлана Гулько, Юлія Савка // Полоністика на Поділлі : альманах / Хмельницький національний університет Кафедра слов'янської філології. – Хмельницький, 2022 С. 32-41. – Режим доступу : <https://ksf.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/10/polonistyka-na-podilli.-almanah-2022-ost.pdf>. – Назва з екрану. (Життя та діяльність польських діячів, в т.ч. Ю. Ролле).
304. Дячок В. В. Невідомі джерела до біографії Ю. Ролле : (архівно-генеалогічна розвідка) / Дячок В. В., Черняк В. В. // Хроніки генеалoga : інтернет-вид. – 2022. – Режим доступу : <https://chg.in.ua/nevidomi-dzherela-do-biografiyi-yu-rollye/>. – Назва з екрану.
305. Лискун Ю. Де поховано Юзефа Ролле? / Юлія Лискун // Край Кам'янецький. – 2022. – 15 лип. – Режим доступу : <https://kraj-kp.org.ua/istoriia/de-pokhovano-iuzefa-rollie.html>. – Назва з екрану.

306. Лист Міхала Ролле до Владислава Гурського з повідомленням про обставини смерті Юзефа Ролле. 24 січня 1894 р. : Рукопис. Оригінал // Listy do Władysława Górskiego i do jego żony Zuzanny ze Stadnickich z lat 1851-1896 / Biblioteka Jagiellońska. – Т. 2 : P-Ż. – К. 116-118. – Режим доступу : <https://polona.pl/item/listy-do-wladyslawa-gorskiego-i-do-jego-zony-zuzanny-ze-stadnickich-z-lat-1851-1896-t,OTY0MTQwOTQ/18/#info:metadata>. – Назва з екрану.
307. Осетрова Г. Будинок Йосипа Ролле / Г. Осетрова // Подолянин. – 2005. – 12 серп. – С. 6. – Режим доступу : <https://www.npptovtry.org.ua/m043/>. – Назва з екрану.
308. Максимчук А. Л. Лікарі Поділля XVIII-XIX століття, як організатори медичної освіти, медичної справи та науки / Максимчук Алла Леонтіївна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2010. – № 26. – С. 378-385. – Режим доступу : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/4304/3709>. – Назва з екрану. (Лікарі, педагоги Поділля XVIII-XIX ст., в т.ч. Юзеф Ролле).
309. Осетрова Г. О. Садиба Юзефа Ролле у м. Кам'янці-Подільському / НІАЗ «Кам'янець». – опубл. 8.04.2012. – Режим доступу : <https://niazkamenec.org.ua/doslidgena/166-sadiba-yuzefa-rolle-u-m-kamyancy-podylskomu.html>. – Назва з екрану.
310. Пустиннікова І. Ролле: психіатр Юзеф Аполінарій та історик Антоній / Ірина Пустиннікова // Подолянин. – 2023. – 14 верес.,

№ 37. – С. 4. – Режим доступу :
<https://podolyanin.com.ua/history/66409/>. – Назва з екрану.

311. Роле Антоній // Митці України : енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1992. – С. 499. – Режим доступу :
https://shron1.chtyvo.org.ua/Kudrytskyi_Anatolii/Myttsi_Ukrainy.pdf. – Назва з екрану.

312. Ролле Иосиф Иосифович // Биографический словарь. – Словари онлайн. – Режим доступа : <https://rus-biograf-dict.slovaronline.com/10930-%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B5%20%D0%98%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%84%20%D0%98%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.> – Назва з екрану.

313. Ролле Иосиф Иосифович // Энциклопедический словарь / Изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Санкт-Петербург, 1899. – Т. XXVII: Розавен-Репа. – С. 40. – Словари онлайн. – Режим доступа : <https://rus-brokgauz-efron.slovaronline.com/106956-%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B5%20%D0%98%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%84%20%D0%98%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.> – Назва з екрану.

314. Ролле Йосип Йосипович (Антоній-Йосип) // Гальчак С. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі ХІХ–поч. ХІ ст. : [монографія] / Сергій Гальчак. – [Вид. 2-ге, доп.]. – Вінниця : Меркьюрі-

- Поділля, 2013. – С. 741-742. – Режим доступу : <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12897/Development%20of%20local%20studies.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. – Назва з екрану.
315. Сторінками історії Садиба Юзефа Ролле / Старий Новий Кам'янець. – URL : <https://www.facebook.com/share/p/1AEL5gmSpv/>.
316. Таємницю поховання Юзефа Ролле досі не розкрито. – Режим доступу : <https://kray-kp.org.ua/istoriia/taiemnytsiu-pokhovannia-iuzefa-rolle-dosi-ne-rozkryto.html>. – Назва з екрану.
317. Таранова Н. Б. Йосип Йосипович Ролле – природодослідник Поділля / Н. Б. Таранова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2013. – № 2. – С. 15–22. – (Серія : Географія). – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/NZTNPUg_2013_2_5.pdf. – Назва з екрану.
318. Трембіцький А. Історія Волині Й. Ролле в перекладі Євфимія Сіцінського / Анатолій Трембіцький // Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині : наук. зб. – Острог, 2009. – Вип. 2. – С. 103-118. – (До 100-річчя з дня заснування Братства імені князів Острозьких). – Режим доступу : <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2903/1/Trembitskyi%20Anatoii.pdf>. – Назва з екрану.

319. Холковська Т. Ю. Замки та палаци Поділля у працях польських дослідників / Т. Ю. Холковська // Наукові записки Вінницького педуніверситету. – 2013. – Вип. 25. – С. 167-172. – (Серія : Географія). – Режим доступу : https://library.vspu.edu.ua/polki/akredit/kaf_3/holkovska4.pdf. – Назва з екрану. (Географічні й краєзнавчі дослідження польських вчених, зокрема Й. Ролле).
320. Чеканська О. А. Важливість соціальних чинників і становлення психологічних поглядів Й. Й. Ролле / О. А. Чеканська // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2009. – Вип. 6, ч. 2. – С. 341-349. – Режим доступу : <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/164034/162983>. – Назва з екрану.
321. Чубіна Т.Д. Софія Потоцька очима зарубіжних дослідників (в т.ч. Ю. Ролле) / Чубіна Т. Д. // Наукові праці. Історичні науки / Чорноморський нац. ун-т ім. Петра Могили. – 2007. – Т. 74, вип. 61. – С. 90-94. – Режим доступу : <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2007/74-61-17.pdf>. – Назва з екрану.
322. Шелегеда В. М. Рідкісні краєзнавчі видання ХІХ століття у фондах Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки як джерела історіографії видатних особистостей Поділля. Йосип Ролле / Шелегеда Вікторія Миколаївна, Лабчук Ірина Станіславівна // Тези доп. Міжнар. наук. конф.

- «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг», м. Київ, 4–6 жовт. 2022 р. – Режим доступу : <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1402>. – Назва з екрану.
323. Щось з'являється, щось занепадає, і лише душа живе вічно // Край Кам'янецький. – 2024. – 18 січ. – Режим доступу : <https://kraj-kp.org.ua/istoriia/shchos-ziavliaietsia-shchos-zanepadaie-i-lyshe-dusha-zhyve-vichno.html>. – Назва з екрану.
324. Якубова Т. Видатний дослідник польської й української історії Й. Ролле та його книги у фондах НБУВ / Тетяна Якубова, Ярослав Матвіїшин // Вісник Книжкової палати. – 2022. – № 9. – URL : <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/266154/>
325. Banaś A. Choroby umysłowe w świetle dzieł Józefa A. Rolle'go (1830–1894) – kronikarza nieistniejącego świata / Agnieszka Banaś // Pharmacopola. – 2022. – № 2 (2). – S. 22-27. – URL : <https://pharmacopola.pl/pharmacopola-numer-2-2022/>.
326. Budrewicz T. Dr Antoni J. (Rolle) i Kraszewski / Tadeusz Budrewicz // Od strony Kresów : studia i szkice. Cz. 2. – Kraków : Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2000. – S. 23-41. – URL : https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/2570/02_dr_antoni_j_rolle_i_kraszewski_t_budrewicz.pdf?sequence=1&isAllowed=y. – Назва з екрану.
327. Herczyńska G. Józef Rolle (1829-1894) / Herczyńska G. // Postępy Psychiatrii i Neurologii. – 1999. – R. 8, № 3. – S. 3-5. – URL :

http://ppn.ipin.edu.pl/archiwum/pliki/1999/03/PPiN_3-1999-01.pdf/.

– Назва з екрану.

328. Józef Apolinary Rolle. – URL :
https://pl.m.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Apolinary_Rolle.

Назва з екрану.

329. Józef Apolinary Rolle – w bibliotece Polona / Polona – polska biblioteka cyfrowa. – URL :

[https://polona.pl/?query=J%C3%B3zef_Rolle&filters=creator:%22Rolle,_Antoni_J%C3%B3zef_\(1829--1894\)%22,creator:%22Rolle,_Antoni_J%C3%B3zef_\(1829--1894\)_Autor%22,creator:%22Rolle,_Antoni_J%C3%B3zef_\(1830--1894\)%22,public:1,hasTextContent:0](https://polona.pl/?query=J%C3%B3zef_Rolle&filters=creator:%22Rolle,_Antoni_J%C3%B3zef_(1829--1894)%22,creator:%22Rolle,_Antoni_J%C3%B3zef_(1829--1894)_Autor%22,creator:%22Rolle,_Antoni_J%C3%B3zef_(1830--1894)%22,public:1,hasTextContent:0).

330. Józef Apolinary Rolle (1830-1894) – między psychiatrią a humanistyką. Listy do Józefa Rolle / Anita Magowska, Kacper Nijakowski, Zuzanna Kozłowska [i in] // Acta Medicorum Polonorum, 2014. – Vol. 4. – P. 127-155. – URL :
https://www.researchgate.net/publication/334173071_Jozef_Apolinary_Rolle_1830--1894_-_miedzy_psychiatria_a_humanistyka.

Назва з екрану.

331. Kieniewicz S. Józef Apolinary Rolle / Stefan Kieniewicz // Polski Słownik Biograficzny. – Warszawa – Kraków, 1988. – T. XXXI. – S. 564. – URL : <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-apolinary-rolle-1829-1894-lekarz-dzialacz-spoleczny-historyk>.

Назва з екрану.

332. Rolle, Antoni Józef // Internet Encyclopedia of Ukraine. – URL : <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CR%5CO%5CRolleAntoniJI9zef.htm/>. – Назва з екрану.
333. Rosołowski M. Antoni Rolle, kronikarz nieistniejącego świata / Marcin Rosołowski. – URL : <https://i.pl/antoni-rolle-kronikarz-nieistniejacego-swiata/ar/13008360>. – Назва з екрану.
334. Samsonowska K. „Niewiasty kresowe”: Kobiety w piśmiennictwie Józefa Antoniego Rollego – od historii przez literaturę do mitu / Krystyna Samsonowska // Krakowskie Pismo Kresowe. – 2017. – Т. 9 : Kobiety na Kresach. – S. 9-33. – URL : <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/cdc04033-cc0d-4271-b2eb-00305e3bc47d/content/>. – Назва з екрану.

РЕЦЕНЗІЇ

335. [Рец. на кн.:] Dr. Antoni J. Opowiadania historyczne, serya siódma. Lwow, 1891, с.340 / Грушевський М. // Киевская старина. – 1891. – Т. 34, №. 7. – С. 157–158. – URL : https://shron2.chtyvo.org.ua/Hrushevskyi/Rets_na_Dr_Antoni_J_Opowiadania_historyczne_serya_siódma_Lwow_1891.pdf?/. – Назва з екрану.
336. [Рец. на кн.:] Dr. Antoni J. Sylwetki i szkice historyczne i literackie. Serya IX. Kraków, 1893, 385 s. / М. С. Грушевський // Грушевський М. С. Твори : у 50 т. / Грушевський Михайло Сергійович ; редкол. : П. Сохань (голов. ред.) та ін. – Львів : Світ, 2008. – Т. 14. – С. 146. – URL : <http://hrushevsky.history.org.ua/cgi->

bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIBH&P21DBN=ELIBH&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0002229/.- Назва з екрану.

Іменний покажчик*

- Авраменко Г. М. **204**
- Азарський І. М. **176**
- Антонович В. **236**
- Антонюк О. Ю. **204**
- Баженов Л. В. **149, 220**
- Баженова С. Е. **157, 158, 159, 161, 162, 167, 168, 170, 171, 172, 175, 177, 179, 182, 186, 192, 205, 206, 211, 216, 220**
- Батирєва І. М. **190**
- Брокгауз Ф. А. **313**
- Будзей О. **193, 198, 217**
- Булах С. М. **197**
- Ващук Д. *упоряд.* **128**
- Вініковецький С. Я. **134**
- Вінніченко О. **225**
- Волкова В. **212**
- Воловик В. П. **134**
- Гаврищак І. **207**
- Гайдучок М. М. **197**
- Гальчак С. **185, 194, 314**
- Ганущак В. *пер. з пол.* **127**
- Гераймович Сергій *пер. з пол.* **291**
- Головко В. О. **160**
- Гордійчук П. *пер. з рос.* **114**
- Грушевський М. **335, 336**
- Гулько С. **303**
- Даниляк П. **208**
- Демяненко А. П. **20**
- Добровольський В. **199**
- Долинна Л. Б. **197**
- Домірак Ю. **188**

---

* Посилання даються на прізвища авторів, співавторів, укладачів та ін. осіб наведених в бібліографічних записах

Дорошенко Д. **130**

Дячок В. В. **304**

Ефименко А. **265, 266**

Ефрон И. А. **313**

Єсюнін С. **195**

Жак И. *пер. с пол.* **79**

Завальнюк О. М. **178**

Кароєва Т. Р. **209**

Катеринич А. **219**

Колесник В. **189**

Комарніцький О. Б. **178**

Кононенко В. *упоряд.* **128**

Лабчук І. С. **322**

Лискун Ю. (*пер. з пол.* **129**),
222, 223, 226, 227, 228, 305

Лісевич І. Т. **196, 218**

Мазурик Є. В. **138, 144, 146,**
154, 156, 163, 262, 268

Максимчук А. Л. **308**

Нагнибіда Р. В. **214**

Нагребецький А. Н. **187, 191,**
210

Нейман Ц. Г. **244**

Олійник І. **180**

Осетрова Г. **136, 181, 183, 200,**
307, 309

Отамановський В. Д. **257**

Пажимський О. М. **164**

Пашкова Надія *пер. з пол.* **221**

Петров Л. О. **145**

Петрук Л. **201**

Підгірна Л. **202, 203**

Пламеницька О. **169, (пер. з**
пол. **221)**

Подолінний А. М. **174**

Прокопчук В. С. 147, 151, 152, 155, 165, 184
Проців О. 207
Пустиннікова І. 224, 310
Ремішевська І. *пер. з пол.* 128
Рябий М. 135
Савка Юлія 303
Сецинский Е. И. (*пер. с пол.* 96), 237, 251
Сикора Е. 269
Сис Т. 132
Таранова Н. Б. 317
Тарасов Ю. М. 140
Тищенко В. І. 133, 141
Трембіцький А. 318
Ульяновський В. 166
Фаренгольц В. 21, 22
Холковська Т. Ю. 319
Чеканська О. А. 320
Черняк В. В. 304
Чубіна Т.Д. 321
Шелегеда В. М. 322
Шульга І. 143
Щепанський С. 142, 153
Юрчишина О. А. 213
Яворовский М. И. 78, 252
Якубова Т. 324

Banaś A. **325**

Bartoszewicz K. **239**

Budrewicz T. **326**

Chołoniewski Ks. S. **86**

Gliński H. **232**

Herczyńska G. **327**

Karkowski B. **261**

Kieniewicz S. **331**

Korotyński W. **230**

Koźmiński S. **234**

Kozłowska Zuzanna **330**

Kraushar A. **253**

Kremer A. **7, 17**

Magowska Anita **330**

Makarewicz L. **271**

Nastyńska M. **256**

Nijakowski Kacper **330**

Nowicki A. **235**

Pług A. **231, 233**

Rosołowski M. **333**

Samsonowska K. **334**

Święcicki H. **246**

Talko-Hryncewicz J. **255**

Towpik E. **270**

Wacek S. **260, 264**

Zakrzewski T. **258**

Zawadzki W. (*oprac. 23*), **259**

Zebrowska K. **254**

Використана література

1. Антоній Роле // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Режим доступу :
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D0%B5. – Назва з екрану.
2. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ-ХХ ст. : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 28-29, 37-39, 108, 277, 305, 331-333.
3. Дячок В. В. Невідомі джерела до біографії Ю. Ролле : (архівно-генеалогічна розвідка) / Дячок В. В., Черняк В. В. // Хроніки генеалoga : інтернет-вид. – 2022. – Режим доступу :
<https://chg.in.ua/nevidomi-dzherela-do-biografiyi-yu-rollye/>. – Назва з екрану.
4. Електронна бібліотека Інституту історії України НААН. – URL :
[http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=\(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E\)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10). – Назва з екрану.
5. Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність : зб. наук. пр. за підсумками 2 Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 трав. 2005 р. / МОН України,

- Виконком Кам.-Под. міськради, Кам.-Под. держ. ун-т [та ін.]. – Кам’янець-Подільський : КПДУ, 2005. – С. 113-118.
6. Лискун Ю. Де поховано Юзефа Ролле? / Юлія Лискун // Край Кам’янецький. – 2022. – 15 лип. – Режим доступу : <https://kraj-kp.org.ua/istoriia/de-pokhovano-iuzefa-rollie.html>. – Назва з екрану.
  7. Мазурик Є. В. Нариси про минуле і сьогодення медицини Кам’янець-Подільського та Хмельниччини / Є. В. Мазурик. – Кам’янець-Подільський : Абетка, 1999. – С. 46-55.
  8. Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / Мін-во освіти України, Кам.-Под. держ. пед. ун-т. – Кам’янець-Подільський, 1998. – Т. 1. – С. 191-197.
  9. Пустиннікова І. Ролле: психіатр Юзеф Аполінарій та історик Антоній / Ірина Пустиннікова // Подолянин. – 2023. – 14 верес., № 37. – С. 4.
  10. Щось з’являється, щось занепадає, і лише душа живе вічно // Край Кам’янецький. – 2024. – 18 січ. – Режим доступу : <https://kraj-kp.org.ua/tag/iuzef-rollie>. – Назва з екрану.
  11. Category : Józef Apolinary Rolle / Wikimedia Commons. – URL : https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:J%C3%B3zef_Apolinary_Rolle. – Назва з екрану.
  12. Józef Apolinary Rolle – publikacje i rękopisy w bibliotece Polona / Polona – polska biblioteka cyfrowa. – URL : https://polona.pl/?query=J%C3%B3zef_Rolle&filters=creator:%22R

olle, Antoni J%C3%B3zef (1829--
1894)%22,creator:%22Rolle, Antoni J%C3%B3zef (1829--
1894)_Autor%22,creator:%22Rolle, Antoni J%C3%B3zef (1830--
1894)%22,public:1,hasTextContent:0.

